

דף ריכוז – דיוני הכנסת והצעות חוק בנושא “יהודים שהצילו יהודים בשואה”

הצעות חוק ודיונים בכנסת ישראל לשנים 2007-2024

15.01.2007 — הכנסת ה-17 - פרוטוקול מס' 118 – עמ' 3-17
היוזמה לדיון: הוועדה להכרה והוקרה של יהודים שהצילו יהודים בשואה באמצעות היו"ר חיים רוט.
נושא: “מורשת המצילים היהודים בשואה”.
עיקרי הדיון: העלאת הסוגיה לסדר היום; עדויות מצילים וניצולים; דיון במקומם של “מצילי יהודים” בתודעה הציבורית ובהוראה.
קישור: https://fs.knesset.gov.il/17/Committees/17_ptv_133022.doc
סיכום דיון והמלצות לפעולה - עמ' 18
קישור:
https://main.knesset.gov.il/activity/committees/education/news/pages/pr_6245_15012007.aspx?utm.com

2009 — הכנסת ה-18 – עמ' 19-20
חברי הכנסת היוזמים: דוד רותם, פניה קירשנבאום, ליה שמטוב | הונחה: 27.07.2009
מס' הצעה: פ/1497/18
מהות: תיקון סעיף 1 לחוק יד ושם, והוספת פסקה חדשה המציינת “לגבורתם ולפעילותם של יהודים שחירפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים”. דברי ההסבר מדגישים את הצורך לעגן בתודעה הציבורית את פועלם של מצילי יהודים שלא במסגרת לחימה.
קישור:
<https://m.knesset.gov.il/activity/legislation/laws/pages/LawBill.aspx?lawitemid=327064&t=lawsuggestionssearch>

10.02.2010 — הכנסת ה-18 - פרוטוקול מס' 161 עמ' 21-32
היוזמה לדיון: אבישי אייזנברג – החברה האזרחית
נושא: “מורשת המצילים היהודים בשואה”.
קישור: https://fs.knesset.gov.il/18/Committees/18_ptv_140053.doc
סיכום דיון והמלצות לפעולה – עמ' 33
קישור:
https://main.knesset.gov.il/activity/committees/education/news/pages/pr_6030_10022010.aspx?utm.com

2016 — הכנסת ה-20 – עמ' 34
חברי הכנסת היוזמים: יעל גרמן
מס' הצעה: פ/3423/20 | הונחה: 31.10.2016
מהות: נוסח זהה בעיקרו להצעת 2009 — הוספת פסקת מטרה (10) בחוק יד ושם לגבורת מצילי יהודים. בדברי ההסבר נכתב כי ההצעה זהה להצעת 2009 של ח"כ דוד רותם.
קישור:
<https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?lawitemid=2007233&t=lawsuggestionssearch>

2016 — הכנסת ה-20 – עמ' 35-36
חברי הכנסת היוזמים: ניסן סלומינסקי, נורית קורן, מרדכי יוגב, אמיר אוחנה, איתן כבל, שרן מרים השכל, יחיאל חיליק בר, דב חנין, יואל חסון, מירב בן ארי, רועי פולקמן, אילן גילאון, מרב מיכאלי, יעקב מרגי, יהודה גליק, עודד פורר, חמד עמאר
מס' הצעה: פ/3477/20 | הונחה: 21.11.2016
מהות: הוספת פסקת מטרה (10) בדומה להצעות הקודמות; בדברי ההסבר מצוין שהצעה זו דומה להצעת רותם (2009) ולהצעת גרמן (2016).
קישור:
<https://m.knesset.gov.il/activity/legislation/laws/pages/lawbill.aspx?lawitemid=2008731&t=lawsuggestionssearch>

2022 — הכנסת ה-24 – עמ' 37

רקע להצעת החוק: פגישה של ועד הפעולה להכרה של יהודים שהצילו יהודים בשואה – משה גרומב יו"ר ורון קוגמן חבר ועדה. חברי הכנסת היוזמים: גלעד קריב, בתפקידו כיו"ר ועדת חוק ומשפט.
מס' הצעה: | 2168029 הונחה: 2022
מהות: חזרה על תיקון סעיף 1 (תוספת פסקה 10) בנוסח זהה להצעת גרמן; בדברי ההסבר נאמר מפורשות שההצעה זהה לזו של ח"כ גרמן (2016).
קישור:

<https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/pages/lawbill.aspx?lawitemid=2168029&t=lawsuggestionssearch>

2024 — הכנסת ה-25 - עמ' 38

רקע להצעת החוק: פגישה של ועד הפעולה להכרה של יהודים שהצילו יהודים בשואה – משה גרומב יו"ר ורון קוגמן חבר ועדה. חברי הכנסת היוזמים: שארן השכל
מס' הצעה: פ/4614/25 | הונחה: 03.06.2024
מהות (שינוי ניסוחי שונה מהאחרות): במקום להוסיף פסקה חדשה (10), ההצעה מציעה להוסיף בסוף סעיף 1(4) את המילים: "וששמו נפשם בכפם להצלת בני עמם". בדברי ההסבר מודגשת מטרת "עשיית צדק היסטורי" והאזכור להצעות קריב (בכנסת ה-24 ובכנסת ה-25).
קישור:

<https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/pages/LawBill.aspx?lawitemid=2217826&t=lawsuggestionssearch>

2024 — הכנסת ה-25 – עמ' 39

הרקע להצעת החוק: הוועדה להכרה והוקרה של יהודים שהצילו יהודים בשואה באמצעות יו"ר הוועדה ד"ר אריה ברנע. חברי הכנסת היוזמים: משה טור פז, יאיר לפיד, אלי דלל
מס' הצעה: פ/4761/25 | הונחה: 22.07.2024
מהות: שוב — הוספת פסקת מטרה (10) לחוק יד ושם, תוך אזכור הצעות דומות/זהות בכנסות קודמות מצוין כי ההצעה זהה ל-פ/4568/25 ולכן לא נבדקה מחדש ע"י הלשכה המשפטית.
קישור:

<https://m.knesset.gov.il/activity/legislation/laws/pages/lawbill.aspx?lawitemid=2220658&t=lawsuggestionssearch>

נוסח לא מתוקן

הכנסת השבע עשרה
מושב שני

פרוטוקול מס' 118
מישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט
יום שני, כ"ה בטבת תשס"ז (15 בינואר 2007), שעה 09:30

סדר היוםמורשת המצילים היהודים בשואהנכחו:חברי הוועדה:

מיכאל מלכיאור – היו"ר
זבולון אורלב
שמואל הלפרט
סילבן שלום

מוזמנים:

שלום אלון	- סגן יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך
רחל ברקאי	- מנהל אגף הסברה והנצחה, יד ושם
ד"ר חיים גרטנר	- מנהל המגמה להכשרת מורים, יד ושם
יפעת בכרך	- עוזרת לדובר, יד ושם
אלן שניידר	- מנכ"ל המרכז העולמי של בני ברית וחבר בפורום למאבק באנטישמיות
חיים רוט	- יו"ר הוועדה למען הכרת יהודים מצילי יהודים בשואה
חנה ארנון	- חברת הנהלה בוועדה למען הכרת מצילי יהודים
אסתר רייז	
יצחק מאיר	- חבר בוועד הפועל של המרכז העולמי
חנה כץ	- חברה בוועד הפועל של המרכז העולמי
דוד גור	- מציל
אפרים אגמון	- מציל
אהרון בר	- קק"ל, אגף החינוך

מנהלת הוועדה: יהודית גידלירשמה וערכה: אורית מרסיאנו – חבר המתרגמים בע"מ

מורשת המצילים היהודים בשואה**היו"ר מיכאל מלכיאור:**

בוקר טוב, אני מתכבד לפתוח את הישיבה.

אני שמח על קיום הישיבה הזאת, ואני אגיד פה כמה דברים עקרוניים. כמנהגינו בוועדת החינוך, אנחנו תמיד מתחילים את השבוע בדברי תורה, פרשת השבוע קצרה ומי שתורו היה היום להגיד את דברי התורה, בין חברי הוועדה, נקרא בדחיפות ללשכת ראש הממשלה ולכן הוא לא יכול היה להגיע, ובהתראה מאוד קצרה אמר חבר הכנסת זבולון אורלב שהוא מוכן למלא את מקומו. אני מאוד שמח על כך, ולכן זכות הדיבור לחבר הכנסת זבולון אורלב.

זבולון אורלב:

תודה רבה אדוני היושב ראש. חבריי חברי הכנסת, כמו שאתם מבינים אני אומר את דבר התורה בהתראה של שתי דקות. בשבת אנחנו נקרא את פרשת "וירא" שהיא הפרשה השנייה של ספר שמות שעיקרה מכות מצרים.

בתחילת הפרשה אומרת התורה "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם, ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני השם". כלומר אומר הקדוש ברוך למשה, שתכלית יציאת מצרים היא לצורך הבאתו של העם אל הארץ, שהקדוש ברוך הוא הבטיח לאברהם, ליצחק וליעקב, מבחינת נתינת מורשה.

המילה "מורשה" מופיעה פעמיים בתורה, כשבפעם האחרונה היא מופיעה בפרשת "האזינו", הפרשה החותמת את התורה, "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". מורשה בשונה מסתם נתינה, היא מאובחנת בכך שהיא נתינה שהיא לא תלויה בדבר. כדי שאדם יתקבל לאוניברסיטה הוא צריך לעבור מבחנים. כדי להיות חבר בקבוצת בית"ר ירושלים הוא צריך להיות כדורגלן מוכשר. כדי להיות חבר כנסת צריך להיבחר אבל כדי לקבל דבר בירושה זה לא תלוי בדבר כיוון שאם אתה הבן אתה יורש בלי מבחנים בלי שום תנאים אחרים.

והנה הגמרא אומרת על מורשה, "אל תקרא מורשה אלא מורסה". חז"ל לא פרשו את המילה מורשה כפשוטה מלשון ירושה אוטומטית, אלא היפוכו של דבר כנערה מאורסה. להתארס זה בדיקת הפוך מירושה, כיוון שלהתארס צריך לבחור. עניין של בחירה, אין כאן דבר אוטומטי.

נשאלת השאלה, מה פירוש? האם התורה והארץ ניתנים לנו בדרך של ירושה, בגלל שאנחנו בני העם היהודי? הארץ הזאת מגיעה לנו ללא כל תנאי וכן גם התורה, "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב", או שהתורה והארץ ניתנים לנו בדרך של מאורסה, כלומר בדרך של בחירה, אם אנחנו בוחרים טוב, ואם אנחנו לא בוחרים לא טוב. אם תרצו, אם הקדוש בוחר בנו טוב, אם הוא לא בוחר בנו לא טוב.

חז"ל מפרשים כזה דבר הם אף פעם לא מבטלים את פשוטו של מקרא. כלומר, זה לא נכון לבוא ולומר שהפירוש הוא רק פירוש של בחירה. הפירוש הנכון הוא שאל יחשוב אדם, אל יחשוב יהודי שהואיל והוא בן העם היהודי הרי שארץ ישראל תגיע אליו על מגש של כסף ואל יחשוב יהודי שהואיל והוא הבן של ראש הישיבה אז התורה תגיע אליו דרך הגנים.

גם הארץ וגם התורה, יהודי צריך לרכוש את הדברים האלה גם בדרך של בחירה, גם בדרך של מאמץ. אמנם זה מגיע לנו כירושה, אבל התורה בכוונה לא נקטה במילה ירושה אלא מורשה, הפעיל לא פעל, כיוון שהקדוש ברוך הוא מוריש לנו אבל זה שאנחנו נקבל את זה בירושה אנחנו צריכים לבחור ואנחנו צריכים לעשות את המאמצים הדרושים גם שנשמור על הארץ שלנו ויש לנו מחלוקות על מה אנחנו יכולים לשמור אבל בודאי אין מחלוקות שארץ ישראל לעם היהודי יש זכויות עליה וידוע שבן גוריון גם השתמש בתנ"ך כהוכחה הקשר של העם היהודי על ארץ ישראל.

אולי גם השתמש בפסוק שאנחנו מדברים בו כי זה הפסוק החזק ביותר שמוכיח את הקשר בין העם היהודי לבין ארץ ישראל. אבל הקשר הזה הוא לא יהיה רק קשר של ירושה אלא

גם קשר של אירוסין, קשר שצריכים לעבוד עליו, לבחור בו, להתאמץ שנהיה ראויים גם לארץ וגם לתורה.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

דווקא אתמול בערב, במהלך אירוע גדול דיברתי בדיוק על אותו נושא. היה אירוע מאוד יפה שבמהלכו הוקרן סרט שאגב קשור גם לנושא שאנחנו מטפלים בו הבוקר. זה היה סרט של ראש הקונגרס היהודי האמריקאי שרצה לעשות בת מצווה לבת שלו. פשוט סרט מדהים, על איך עושים בת מצווה ובר מצווה, בארצות הברית כאשר המוטיב העיקרי הוא, שזה צריך להיות אירוע הרבה יותר גדול ממה שעשה השכן. זה המוטיב המרכזי, וכל השאר זה טפל.

אף על פי שכנראה הם אנשים מאוד עשירים, הם החליטו להביא ספר תורה חזרה לפולין, לקהילה היהודית בפולין. זהו ספר תורה עם סיפור מאוד היסטורי ומיוחד שהיה בשואה וחזר לפולין יחד עם חיילי צה"ל קבוצה גדולה מאוד של חיילים שהיו שם, והיה אירוע כנראה מאוד מרגש ועשו על זה סרט והביאו את הסרט להקרנת בכורה אתמול בערב בתל-אביב, אז זה היה שמה מתאים להפוך את המורשה שהיהדות שהייתה וכולי למאורסה, לעניין של גם בחירה כפי שאמר זבולון וגם של זהות כי מאורסה זה אומר זה חלק ממך זה לא רק דבר שקיבלת חיצונית אלא זה הופך להיות חלק אינטגרלי ממך.

אני תמיד אומר זאת לתלמידי "תגלית" שבאים לפה. באנגלית זה "Birth Rides". אמרתי המטרה זה להפוך את ה-birth rides להיות Identity. זה המטרה המרכזית. Birth rides זה כשלעצמו לא שום דבר, יש הרבה יהודים שהם קיבלו במורשה וזה לא אומר שום דבר. אבל בלי המורשה כמובן שאין שום דבר, לכן צריך את שני הדברים. תודה רבה.

אנחנו עוברים למורשה של המצילים היהודים בשואה, ורק אקדים ואומר, שזה נושא שלא עלה מספיק לתודעה. היה בתודעה ודאי הלוחמים היהודיים הפרטיזנים, לוחמי הגטאות, הגיבורים שבלי אמצעים הצליחו לעשות כל כך הרבה בגבורתם כדי להילחם בנאצים והיה גם על נושא של החיילים היהודים, ששרתו בכוחות של הקואליציה שלחמה נגד הנאצים, על הנושאים האלו כתבו ודיברו בסיפורת הישראלית בהרחבה, וודאי גם המרכיב היהודי בצד הלוחם היה מרכיב מאוד מרכזי וחשוב שלא תמיד באמת יודעים את זה אבל ודאי זה נושא שטופל רבות בעבר.

הנושא של חסידי אומות העולם, בצדק, גם טופל הרבה מאוד בעבר, לא מספיק. גם על ידי ממשלת ישראל לא מספיק. גם על ידי יד ושם וגורמים אחרים שלמדו מיד ושם איך לטפל ואנחנו יודעים על עשרות אלפי חסידי אומות עולם והדבר כמובן בולט בגלל החידלון של העולם, בגלל השתיקה של העולם, בגלל המשת"פיות של העולם, היו חסידי אומות העולם, כך שודאי שזה דבר שאנחנו מחויבים לזכור להכיר תודה גם כלפי האנשים אבל גם כלפי השפיות והתקווה לעתיד אנושות שיש אנשים כאלו שהיו מוכנים בסכנת נפשות לסכן את חייהם למען הצלת יהודים.

גם בשבילנו כעם יהודי, זה גם חשוב בקרב אומות העולם. לראות שהדוגמא שלהם, גם דוגמא חינוכית. זה לא הכל שחור. וכשאנחנו אומרים לטפל בעבר חייבים כמובן לספר את האמת והאמת הייתה מאוד שחורה. אבל גם לתת תקווה לצעירים שגם להם היו אנשים כמו וולנברג או ליפקה, שוב אני לא רוצה להגיד שמות, אנשים שאחד אחד היו דוגמא ויכולים להוות דוגמא לדורות הבאים גם מתוך ההיסטוריה שלהם שיוכלו להזדהות עם הדמויות האלו.

מה שאנחנו מטפלים פה היום, לא בא לגרוע כהוא זה אלא להיפך, רק כדי לדעת יותר ולהבין יותר. הנושא שהיו יהודים שלא רק היו לוחמים עם נשק אלא היו יהודים שהצילו יהודים במעשי גבורה וסיכון חיים וזה נושא שכמעט ולא יודעים, נגיד בגדול חוץ ממי שידוע ואמור לדעת, האנשים בעצמם שניצלו ואולי ברמה של חוקרים יש קצת בתחום הזה אבל בציבוריות הרחבה וגם במערכת החינוך אני חושב שזה נושא שכמעט והתעלמו ממנו ולכן גם הישיבה הזאת.

כשקיבלתי את הבקשה לקיים ישיבה חשבתי שזה דבר ראוי ונכון ואני מודה ליוזמים שרצו להציף את הנושא גם דרך הישיבה הזאת ומה שאנחנו נעשה בעקבות הישיבה הזאת ולכן זו המטרה ואני מקווה שגם נקבל החלטות היום, שהישיבה היום תהיה בבחינה זו ציון דרך במאמץ שחייבים לעשות עכשיו וחייבים גם להגיד שאם אנחנו לא נעשה את זה עכשיו זה כבר יהיה מאוחר בגלל שגם האנשים שהצילו רובם כבר לא בחיים וגם האנשים שהצילו אותם, היהודים שהצילו אותם מטבע הדברים שישם שנה אחרי השואה, ודאי המספר הולך ומתמעט.

ולכן אם לא נעשה עכשיו אי מתי, אין זמן יותר נכון לעסוק בזה. לא הכנתי פה סדר דוברים אז אני מציע שחיים רוט שהיה הראשון שפנה אליי וכבר דיבר איתי כמה פעמים בנושא הזה, שאתה תפתח ובעקבות זה נשמע גם את משרד החינוך ואנשי יד ושם כמובן ואנשי בני ברית וכולכם אורחים רצויים. בבקשה.

חיים רוט:

אני רוצה להודות לך שכינסת אותנו, שבפעם הראשונה בהיסטוריה ועדת החינוך דנה בנושא הזה.

אני אתחיל בסיפור אישי היות ויש לזה מסקנות. בדיוק הנושא מתאר את הפרובלמטיות. אני ניצלתי כילד בתקופת השואה. ניצלתי בידי נוצרים נהדרים, אבל ניצלתי גם על ידי יהודי בגיל עשרים ואם הוא לא היה בתוך ההצלה שלי אני לא הייתי יושב פה ולא הייתי מדבר אתכם.

בהולנד יש שני כפרים שהוכרו על ידי יד ושם בתור כפרים שרוב האוכלוסייה עזרה בהצלת יהודים. אחד זה בשם בלתי ידוע והשני זה ניבלנדה במזרח הולנד. ביד ושם יש פלאג גדול עם 200 שמות של כל המשפחות שהצילו יהודים ביחד עם שמות של שני אנשי מחתרת שאירגנו את זה. הבעיה היא שהיו שלושה אנשי מחתרת, למה השלישי לא מופיע? בגלל שהוא יהודי.

ב- 53 זה לא מופיע כהצלה יהודית. אני חושב שאחת הסיבות אולי העיקריות, שהמצילים לא דיברו והפרטיזנים דיברו, בנוסף הפרטיזנים היו ידועים, ואילו הצלה יהודית לא הייתה ידועה. יחד עם זאת, ופה יש לנו שני מצילים בינינו, אני מבקש שקצת בקיצור יספרו את הסיפורים שלהם בהונגריה, שהצילו אלפי יהודים ובמיוחד ילדים ודרך אגב וולנברג ולודג' לא יכלו לעבוד בלי היהודים האלה, אני רוצה גם על זה הם קצת ידברו.

מאיפה היה להם את הקשר עם היהדות ועם הקהילה? אם לא היו ילדים, היו תנועות ציוניות יהודיות ופה גם היה מאוד יפה. ההצלה הזאת, והם אולי גם יספרו את זה, הייתה שיתוף פעולה מהשומר הצעיר ועד הפועל מזרחי. כולם, כל תנועות הנוער הציוניות עבדו יחד להצלה.

יד ושם אפילו לא יכול לשים את השם של היהודי בפלאג, מכיוון שלפי המצב כיום זה לא בסמכותה לשים גם את שמו של האיש השלישי. אני למעשה כמעט רציתי להגיד את מה שאתה אמרת. זה נורא חשוב כיום לנוער, הנוער חושב כיום וככה מלמדים אותו בדרך כלל, שהיהודים הלכו ככבשים וכו', ולמעשה שואלים את עצמם מה היהודים לא עשו להצלה של עצמם?

רוב המצילים היו צעירים ויכלו להימלט, הייתה להם הדרך להימלט והחליטו במקום זה לנסות להציל יהודים עם הסכנה ואם אני משווה את זה, כל אחד מגיע את כבודו, גם חסידי אומות העולם, גם הפרטיזנים אבל ליהודים שהצילו יהודים היה עוד משהו. גם אם הם הצליחו הם לא יכלו לספר לאף אחד. כל אחד עבר בתור בודד, בסתר הוא היה בודד. על ההצלחות שלו ועל כמה הוא הציל אסור היה לו לדבר, כל יום הוא יכול היה להיתפס על ידי הגסטאפו.

לכן לחשיבות הזו היום לנוער, ודרך אגב זה גם הנוער היהודי בעולם ועוד יותר מזה, במוזיאון השואה בווינגטון יש קיר עם 21,000 שמות של מצילים יהודים, ואין שום זכר לחסידי אומות עולם ולא למציל, היהודים עשו משהו לעצמם. אני חושב שזה גם כן דבר מאוד חשוב לכן גם הפעילות שלנו היא חשובה. עכשיו יש הרבה ספרים על הנושא, במיוחד בשנים האחרונות, על נושא של ההצלה היהודית אבל כפי שאתה אמרת אין מודעות. ודאי לא במערכת החינוך. לפני שנה הם הסכימו, אנחנו יש לנו חוברת יפה מאוד שהוציא יד ושם, מציל אחי אנוכי ולפני שנה רצו, ואני חושב שפה נחלק, יש להם את זה איתם ולפני שנה רצו להפיץ את זה בכל בתי הספר וברגע האחרון היה איזה בעיה טכנית. אני מבין שהשנה הדבר התקיים.

החשיבות שאנחנו לא עושים את זה כדי לתת הכרה אישית למישהו. זה מאוחר מידי. אז אנחנו למעשה את כל הפעילות שלנו אנחנו עושים למען הנוער, שהנוער של היום שכל כך חסר סולידריות, אנחנו כולנו מדברים על חוסר הסולידריות, יש להם דוגמא ולכן אנחנו שוב מאוד שמחים, שבאמת שאתה הסכמת ולקחת יוזמה בכנסת והדבר הזה יביא למודעות הרבה יותר גדולה ממה שהיא קיימת היום.

אפרים אגמון:

אני רוצה להוסיף שאיזה מקרה שהישוב ואחר כך המדינה בשנותיה הראשונות חיפשה ומצאה את המיתוסים בשואה. לוחמי גטו ורשה שבעצם זה היה מאבק של ייאוש שימשו כאות

מופת וכך בחרו נגיד בצנחנים שהגיעו לגולה, ואותו הדבר למשל עם וולנברג. וולנברג הפך למיתוס בגלל מה שקרה לו אחרי זה. לא בגלל שהוא הציל 100,000 יהודים. הוא לא הציל 100,00 יהודים. אני לא רוצה להיכנס למספרים אבל אני הייתי קרוב לזה.

היה נוח להציב מיתוסים כאלה בזמן שהנוער הישראלי ראה בעיקר בכוח בנשק ביד ובמאבק כוחני את הדרך לכבוש את העמדות שלו בארץ ישראל ובמלחמות. אני רוצה לציין שרק בימי מלחמת יום כיפור השתנתה המגמה הזאת. אז היישוב התחיל ללמוד ולהיווכח שלא הכל, שאין חזות הכל בכוח, אין חזות הכל בנשק ולאט לאט השתנתה המגמה והציבור נעשה פתוח יותר לקלוט את המעשים של ההצלה היהודית או של בכלל הצלה. כי הבעיה הזאת עלתה גם בזמן המחתרת.

זהו סיפור ארוך, ואני אגע רק בקצה. למעשה הסיפור הוא לא אישי. הסיפור הוא קולקטיבי קבוצתי. תנועות הנוער החלוציות, כפי שאמר פה לפני, מהשומר הצעיר ועד בית"ר כולל, התארגנו מיד, עוד בעצם לפני שהגרמנים כבשו את הונגריה בזמן שהתחילו להגיע פריטים מפולניה וסלובקיה וסיפרו מה שהלך במקומות האלו.

בשנת 44 התנועות האלה הפכו, אפשר לומר הגורם העיקרי לא היחיד אבל העיקרי להצלה ופעולות הצלה בעיקר כמובן עם המבט אל הנוער. זה באופן טבעי כי אנחנו הרי היינו ציונים וחלוצים. המטרה שלנו הייתה להגיע לארץ ישראל ולהביא את האנשים לארץ ישראל. אז אנחנו התרכזנו בעיקר על הצעירים ועל הנוער. זה גם היה האלמנט שאפשר היה איך שהוא לשכנע אותו שצריך ואפשר להינצל.

לצערי, ההורים שלנו דור ההורים שלנו בטח בתקוות שווא שזה לא יקרה. אפילו כשסיפרו, כולם מסביב סיפרו מה הולך מה הלך בסלובקיה מה הלך בפולניה, הם לא יכלו לקלוט את זה שאמנם זה יקרה גם בהונגריה. הנוער היה יותר פתוח לדבר הזה ואז אנחנו התארגנו בבודפשט, בעיקר בבודפשט התרכזו הקאדרים, אפשר להגיד, של התנועות שהתרכזו בכמה וכמה פעולות.

הפעולה העיקרית הייתה, שאנחנו קראנו לה אז טיול, זה בעצם היה לא טיול אלא הברחת גבולות. העברנו פריטים מפולניה ומסלובקיה להונגריה המשכנו עכשיו את הדרך לרומניה. למה לרומניה? כי ברומניה היה המצב יותר קל וגם משום שמרומניה היה סיכוי להגיע לארץ ישראל.

בכל יום, קבוצות של עשרה או שנים עשר אנשים צעירים, עם תעודות מזויפות הגיעו לאזור הגבול, שם בשיתוף פעולה עם מבריחים מקצועיים היינו מעבירים אותם מידי לילה דרך ההרים. לפעמים זה ארך אחד לפעמים שני לילות לרומניה ומשם הארגון המשיך אותם עד לבוקרשט ואפילו לאוניה.

אותו הדבר לגבי, אני רוצה להגיד לגבי התעודות המזויפות. התעודות המזויפות בבודפשט אז זו הייתה תעשייה אדירה. תעשייה אדירה של ייצור תעודות שפה יושב לידי החבר שעסק בזה במיוחד, דוד גור, שהוא עם החברים שלו היו מייצרים לכל מטרה עשרות סוגי תעודות ואת זה חילקו ליהודים לכל דורש לכל מקום שיכולנו להגיע. צבא שלם של שליחים שעסקו בדבר הזה שהפיצו את התעודות האלה.

בעזרת התעודות, שזה לא הספיק עדיין, אבל בעזרת התעודות אנשים רבים הצליחו להינצל על ידי כך שחיו כנוצרים וגם יתר כל הפעולות היו תלויות בזה שיוכלו להסתובב ולנוע ולא להיות סגורים בבתי היהודיים שהיו נעולים על מנעול ובריח. יותר מאוחר כאשר המצב נעשה הרבה יותר קשה, משום שעלתה לשלטון המפלגה הנאצית ההונגרית באוקטובר, ב-15 באוקטובר 44, אנחנו ראינו כתפקידנו הראשוני להציל כמה שאפשר ילדים.

בעזרת גורמים רבים, ואני חייב להזכיר פה את קרל לוץ, הידוע, הקונסול השווייצרי והאנשים של הצלב האדום הבינלאומי, קראו לנציג שלהם פרידריך בורן, שגם הוא קיבל אחר כך את חסיד אומות העולם. בעזרתם אנחנו הקמנו כ-50 בתי ילדים שבהם הצטופפו כ-6,000 נפש. 5,000 ילדים ו-1,000 אנשי צוות והיו כביכול תחת החסות של צלב האדום הבינלאומי. אבל מה שחשוב שביום השחרור שהיה באמצע ינואר ב-18 בינואר, שהרוסים כבשו את פשט, נותרו הילדים האלה בחיים וההזנה שלהם, מילוי כל הצרכים שלהם אפילו ההדרכה שלהם והכנתם לחיים בארץ ישראל נמשכו באותם בתי ילדים גם בימים טרופים האלה.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

כמה אנשים היו פעילים בכל הרשת? יש לך אומדן של מספר?

אפרים אגמון:

אנחנו לא הבאנו פה את הספר, עכשיו הוצאנו ספר שבו אנחנו מנציחים את הפעילות ואת השמות של האנשים שהשתתפו אבל זה רק חלק קטן, של 420 אנשים שהצלחנו לאסוף את הנתונים שלהם. ודוד גור שיושב לידי הוא הוציא את הספר הזה גם בעברית וגם באנגלית. עכשיו שלחנו אותו אבל היו בערך כ- 2,000 חברים מכל התנועות באופן כללי שעסקו בפעילות הזאת.

בבית הזכויות הידוע, בבתים ממוגנים וגם בתוך הגטו המרכזי, היינו פעילים בכל המקומות האלה, היינו דואגים למזון, לתרופות, לאמצעים שהצילו את החיים שלהם.

רחל ברקאי:

בוקר טוב לכולם. אני מנהלת אגף הנצחה והסברה. אנחנו בקשר הרבה שנים עם ועד הפעולה בכלל ועם חיים רוט בפרט, ואני חושבת שהוועד בהחלט בעשור לקיומו הרחיב את התודעה ואת הפעילות סביב הנושא. אני חושבת שבדאי ידוע לרוב האנשים שיד ושם עוסק בהנצחה והנחלת זכרון השואה בכל המימדים.

אחד המימדים שעוסקים בהם זה שואה וגבורה שחלק מהסיפור זה גם הסיפור של הצלה על ידי יהודים. בית הספר שחיים הוא, ד"ר חיים גרטנר הוא מנהל מגמת השתלמויות מורים, תיכף יגע בנושא הזה, בית הספר מקיים פעילות קבועה ושוטפת של הכשרת פרחי הוראה, מורים, מהארץ ומחו"ל וכמובן תלמידים שפוקדים את יד ושם עוברים את הנושא.

אני חולקת על המשפט שחיים העלה כאן ואנחנו שומעים את זה לעיתים תכופות ואני חושבת שקצת צריך להסתכל גם על העובדות. הנוער לא יודע, הנוער חושב שהולכים כצאן לטבח. אני חושבת שהפעילות החינוכית הענפה היום יומית בקרב אלפי בני נוער, לפחות אצלנו, ועל ידי אותם מורים שעוברים את ההכשרה ביד ושם, זה משפט שאנחנו לא שומעים אותו, משפט שהוא לא נאמר לחלוטין בעשור האחרון, משפט שנעלם בכלל מהתודעה, ואני מתפלאת בכלל שמשתמשים בו עדיין.

אגב, הנושא של גבורה גם הוא כמו שאפרים אגמון העלה, מהי גבורה בתקופת השואה? האם אותה התנגדות במרד גטו ורשה שזה היה לבחור בנשק או במרידות אחרות או באמת כמו שהמחתרת בהונגריה בחרה בהתנגדות שהיא הצלה, או השאלה של מיהו גיבור בתקופת השואה? מי שנשאר בגטו עם אישה וילדים או מי שהולך לפרטיזנים, איזה הוא גיבור? זה שמשגי פרוסת לחם לילדיו, זה שמוסר ילד? זה אין סוף של פרטים, נושאים שהרי לא נוכל להרחיב כאן את הדיון.

יד ושם לאורך כל השנים עוסק בנושא הזה, אני לחלקכם פרסתי מקצת מהדברים כדי שיהיה לנגד עיניכם גם כנס מדעי שנערך כבר בשנות ה-70 סביב הנושא של פעולות הצלה בתקופת השואה ובדאי שהכנס הזה עסק בין היתר גם בטיול ובפעילות של המחתרת בהונגריה. בחוברת שהגיש הוועד יש פה סיפורים שגם מוצגים אצלנו, גם נעשו עליהם פרסומים, גם כנסים, גם חלקו כבוד לאותם יהודים מצילים יהודים.

מוזכר פה הסיפור של אותם ילדי וילה המה, 100 ילדים שריכה פרייר יוזמת ומוציאה מגרמניה והם בעזרתו של מדריך, בחור צעיר בשם יושקו איתי זכרוננו לברכה, נפטר לפני כמה שנים, חבר קיבוץ גת, הוא מוביל את הילדים האלה במשך חמש שנים על פני אירופה מיוגוסלביה לאיטליה, באיטליה הם מוסתרים עד הכיבוש הגרמני שאז בעזרת שני חסידי אומות עולם, רופא של הכפר וכומר, לימים חסידי אומות עולם מקבלים תעודות מזויפות ויושקו איתי עובר איתם את הגבול ברכבת לשווייץ ו-45 מתוך הילדים האלה נמצאים כבר בארץ ישראל.

יש את סיפור ההצלה על ידי הפרטיזנים והפרטיזנים חלקם ואני מעלה פה רק דוגמא אחת כרגע, אבל האחים ביילסקי שמו לנגד עיניהם עקרון שהוא לא לחימה בנאצים. הם עשו את זה, הם לחמו ופוצצו והרגו, אלא הצלת יהודים והם אמרו שעדיף בעיניהם להציל יהודי אחד מאשר להרוג גרמנים. ואכן משפחות היער, זה אותם מחנות משפחות שביילסקי הוציאו אלפי יהודים ומוכר אולי המחנה הגדול עם 1,200 משפחות שניצלו שם על נשיהם על ילדיהם.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

אני רוצה לשאול אותך, את אומרת שגם מצאו את הדרך לציין ולכבד לתת הוקרה ליהודים שעסקו בהצלת יהודים. אני רוצה להבין, את מביאה כמה דוגמאות של סיפורים שהם אולי מהסיפורים היותר ידועים. אני עדיין מרשה לעצמי כן להגיד, לעמוד על גם מה שחיים אמר בהתחלה, שאני לא מדבר על המחטות עכשיו, ולא על זה שיהודים גם השתתפו במחטות הכלליות, לא מדבר על זה.

אני מדבר על התופעה הייחודית של, כמו שאתם כותבים פה מציל אחי אנוכי. המציל היהודי, הנושא הזה, הוא לא נמצא מספיק מרכזי בתודעה גם אם נעשו דברים במשך העשור האחרון וטוב שנעשה. מה שנעשה זה טוב. השאלה אם נתתם את דעתכם בעניין איך אפשר יותר לכבד, להעריך, כמו שאמר חיים ששמים שמות של 3 ואת היהודי לא כותבים בגלל שהוא יהודי. יש פה איזה אבסורד אף על פי שאני שוב אומר זה שיש לא יהודים שעושים יש לזה את הייחודיות כמוכן.

אנחנו יודעים אלו מעשי גבורה באמת יהודים עשו וקיבלנו פה כמה מהדוגמאות של הרשת העצומה שהייתה בהונגריה ובעוד מקומות שיהודים שוב היו יכולים להציל את עצמם בלי בעיות ובמקום זה הם נשארו. האם יד ושם נתנה יותר את הדעת איך אפשר לכבד, איך אפשר לתת את ההערכה ליהודים האלו?

זבולון אורלב:

אני מסכים עם השאלה ואני גם מצטרף לברכות ליושב ראש הוועדה הרב מלכיאל שייחד ישיבה לנושא הזה. יש הבדל בין גילויי הצלה מאורגנים, מסודרים של קבוצות של חבורות של תנועות לבין פעולה ספונטנית אישית, של אנשים שכפי שאמר היושב ראש, שיכולים להציל את עצמם אבל הם היו מוכנים לעשות הרבה מעל ומעבר לחובתם. הם היו מוכנים לסכן את עצמם עבור העיקרון של אחריות וערבות הדדית.

אני גם חושב שכשראיתי את נושא הוועדה, באתי מתוך סקרנות כי לא הבנתי על מה מדובר. הרי תמיד אנחנו אומרים השואה והגבורה. אבל אני מסכים מאוד שנעלם חלקם של אותם יהודים אלמונים שעשו את מעשיהם ביוזמה עצמית על דעת עצמם מכוח הנעה פנימי ואני חושב שאליהם מכוון היושב ראש. ושאלתנו איפה הם עומדים בכל העניין?

חיים רוט:

חלק גדול מהיהודים בצרפת, 230,000, הם יהודים שניצלו, קודם כל על ידי פעילות של יהודים. לצערי אותה אישה שאנחנו רצינו להביא כדוגמא כמו מהונגריה, זאת אומרת מצילה היא כבר לא במצב בריאות שהיא כבר לא יכולה להופיע.

רחל ברקאי:

יש כאן שני דברים. האחד שאכן אין אות או מדליה או משהו לאותם יהודים, אנשים פרטיים, שפעלו כאנשים פרטיים ולא במסגרת של מחתרת או ארגון. אני חושבת שהנושא של ערבות הדדית הוא נכון לגבי היהודים בכל מקום בעצם. וכל יהודי שיכול היה, סייע לאחיו. זה באמת נושא כבד אבל אנחנו רואים את זה בכל סיפור, בכל גלריה אצלנו בתוך המוזיאון ואני לא מדברת על הגלריה שמטפלת בהצלה והתנגדות.

הסיפורים של עזרה הדדית אנחנו שומעים אותה, אנחנו מביאים אותה לידי ביטוי, אנחנו חושפים אותם בין אם זה בעזרת אותם סיפורים של חלק ממדליקי המשוואות ואתה שומע מאנשים שללא העזרה של אותו איש שמחמם אותו במסדר באושוויץ או אותה אישה שמוותרת על חתיכת לחם או האבא שמוותר על המרק הדלוח ונותן אותו לאחרים.

זוהי ערבות הדדית, זה סיוע. ואני חושבת שיהודי כיהודי.

זבולון אורלב:

אני יכול לספר על הרבה מעשי גבורה בשואה, של קבוצות, של התנגדות, של גטאות, אני יכול לספר על מעשי גבורה של חיילים בצה"ל, אביגדור קהלני עכשיו רועי קליין, אדם זורק את עצמו על הרימון כדי להציל את חבריו. אני אזרח רגיל אם מותר להגיד ככה, ואני לא יכול לזכור בתודעה שלי, זה אתוס של יהודי שעשה מעשה שעליו היושב ראש עושה את הישיבה הזאת, אני לא זוכר. אני לא יודע.

רחל ברקאי:

טוב. אז אני מזמינה את כל חברי הוועדה לסיור מודרך.

זבולון אורלב:

מה שכל ילד ישראלי יודע על גבורה של בודדים בצה"ל, אנחנו לא יודעים על גבורה בשואה.

חיים גרטנר:

אני רוצה לומר כמה מילים לגבי מה אנחנו עושים עם מערכת החינוך. אני חושב שחשוב להפריד בין השאלה מה חוקרים בנושא הזה ובעניין הזה אני באמת מסכים מאוד שהנושא ראוי למחקר וללימוד וזה שאולי לא יודעים עליו מספיק זה באמת דורש עוד לימוד. אני אבל רוצה לדבר על מה באמת עושים עם זה בתוך מערכת החינוך.

יש מעט מספרים ונתונים. אנחנו היום ביד ושם עובדים בשנה עם בערך 300,000 בני נוער וחיילים שמגיעים ליד ושם. אנחנו מפעילים בערך כמעט 40 קורסים שנתיים למורים בכל הארץ מקרית שמונה ועד דימונה. לומדים בהם כ- 1,000 מורים באופן קבוע.

זבולון אורלב:

כמה מתוך ה- 3000 הם תלמידים?

חיים גרטנר:

רובם תלמידים. אנחנו עובדים בערך מעריכים משהו כמו 50 עד 60% תלמידי על יסודי מגיעים אלינו בשנה.

זבולון אורלב:

בקדנציה הקודמת, הגשתי הצעת חוק שתחייב כל תלמיד, תחייב את משרד החינוך שכל תלמיד יגיע ליד ושם לצערי שרת החינוך בקדנציה הקודמת התנגדה להצעת החוק. השר המר קבע 30 שעות לימוד. רצינו לקבע את עניין, בגלל הנתון הזה שבאמת רק 60% מתלמידי ישראל אם מותר לומר היהודיים מבקרים ביד ושם. לדעתי זה נתון לא טוב, בשעה שהמחקרים של יד ושם מלמדים שהשואה זה מבחן הזהות העיקרי של התלמיד הישראלי. אין לו עוד נושא שבו הוא קרוב לתעודת הזהות היהודית שלו הישראלית שלו כמו נושא השואה. יותר מצה"ל. יותר מהמדינה, יותר מהדגל, יותר מהתקווה זה נושא השואה. לכן זה הטריד אותי.

חיים גרטנר:

במקביל אנחנו עובדים גם עם מערכת החינוך, לא רק עם התלמידים באופן ישיר מעל לראש של המורים אלא גם עם המורים עצמם מהגן עד המכללות להוראה. אנחנו עובדים בשנה עם למעלה מ- 20,000 אנשי חינוך כולל פרחי הוראה ומתוכם כ- 1,000 מגיעים אלינו להשתלמויות ארוכות ואנחנו גם מגיעים אליהם בכל בארץ יש לנו צוות גדול שמלמד אותם ועובר איתם ותומך במערכת ההוראה.

אני יכול לתת דוגמא מתוך מערכת העבודה שלנו עם מורים. אם אנחנו עובדים בערך ב- 40 השתלמויות ארוכות כאלה ברחבי הארץ, בכל שנה לפחות בין 2 ל- 5 מהן עוסקות רק בהצלה. כלומר זה נושא ההשתלמות. גם בכל האחרות, אלה שלא עוסקות בהצלה באופן ישיר כמעט תמיד יש לפחות פרק אחד שעוסק בסוגית ההצלה וכמעט תמיד יש בתוך זה באופן אינטגרלי, כחלק מן הנושא, גם עיסוק בשאלת היהודים שמצילים יהודים.

אני אתן רק דוגמא להשתלמות שאנחנו מעבירים השנה בצפת. יש לנו קבוצה של כ- 30 מורים שפעם בשבוע מגיעה ללמוד בצפת עם צוות בכיר שלנו מיד ושם ומהצפון ולפחות ארבעה או חמישה מהמפגשים עוסקים בהצלה, יהודים שמצילים יהודים. למשל אנחנו הפגשנו במפגש אחד שלושה אחים שהצילו את אחיהם ובמפגש אחר דיברנו על שתי יחידות לימוד שלנו שעוסקות ביהודים שמצילים יהודים וכולי.

זאת אומרת זו דוגמא של השתלמות אחת מתוך רבות. ענף נוסף שבעזרתו אנחנו מנסים להגיע אל המורים והתלמידים זה חומרי הלימוד שלנו. הזכרת פה כבר חיים מקודם את הספר שהוצאנו בשיתוף איתך וזה מציל אחי אנוכי, הספר הזה העברתי ביניכם ועוסק בכל הסיפורים גם של יהודי הונגריה, גם יהודי צרפת וחוף מזה הוצאנו יחד עם דוד גור לפני כמה שנים, ב-2004, את הספר בעין הסערה שעוסק במחתרת של תנועות הנוער הציוניות בהונגריה בעת הכיבוש הגרמני. ספר לימוד, יחידת לימוד, שמופיעה אני חושב כמעט כולה גם באינטרנט. גם הספר הראשון מופיע באינטרנט באתר שלנו.

דוד גור:

בימים אלה בדקתי באמצעותכם כניסות, כלומר אנשים שהתעניינו בספר הזה בשנה האחרונה היה בשפה העברית 7,800 איש ובשפה ההונגרית 1,900 איש. מהספר הזה שהוכנס לאינטרנט.

רחל ברקאי:

אין לי פילוח כמה נכנסו לתוך החומר הזה כמו שלך יש אבל בחודש נכנסים לאתר של יד ושם מאות אלפי גולשים. כ-300,000. המקום שאליו מגיעים רוב הגולשים הוא התערוכות המקוונות הוירטואליות. ואחת התערוכות זה יהודים מצילים יהודים וחיים יודע את זה. זה אומדן יחסית חדש אבל ב-2005 העלנו תערוכה כזאת עם פתיחת המוזיאון ואז הסיפור של אותם יהודים מצילים יהודים מופיע גם באינטרנט ולא רק במוזיאון.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

יש לכם, עסקתם מבחינה מחקרית באיזה הגדרה מי נכנס בכלל לקטגוריה כזאת?

רחל ברקאי:

של יהודים מצילים יהודים? זה מאוד מורכב.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

ברור שזה מורכב לכן אני שואל.

רחל ברקאי:

מאוד טעון, מאוד מורכב.

זבולון אורלב:

אם אפשר היה להגיע להגדרות.

רחל ברקאי:

אי אפשר, אני אומר לכם.

זבולון אורלב:

למה אי אפשר להגדיר ולמצוא או לעשות איזה איסוף נתונים שיטתי שיהיה תיעוד מסודר בנושא הזה. זה חלק מהאתוס של הקיום היהודי.

רחל ברקאי:

אני חושבת שיש תיעוד רב בעניין הזה.

זבולון אורלב :

יש ספר ששמו "מצילי היהודים". האם יש גם אתר שאני יכול לברר לפי הא-ב?

רחל ברקאי :

ממש לא. יש סיכוי שתמצא את השמות שלהם, אבל ממש לא. אני חושבת שזה נושא לא מציאותי.

היו"ר מיכאל מלכיאור :

עצם זה שאנחנו פחות או יותר יכולים לסקור בכמה דקות את כל הפעילות שנעשתה בתחום הזה, הכל נמצא בתוך השנתיים שלוש האחרונות.

רחל ברקאי :

הרב מלכיאור זה לא הוגן, לא סקרנו. נתתי נייר לא פרטתי זה ראשי פרקים.

היו"ר מיכאל מלכיאור :

אני מקבל את ההערה.

רחל ברקאי :

אני רוצה לענות לחבר הכנסת אורלב. אני חושבת שזה מאוד מורכב להגדיר מיהו, יתרה מזאת אני אגיד לך, אני אגיד יותר מזה, מאז שוועד הפעולה קיים וחיים יודע את זה ואני קראתי עדויות רבות של אנשים ומאז שהוועד קם ומחפש את אותם אנשים ואת אותם סיפורים ואכן הוא מצא דברים מופלאים. היו גם דברים, שאני מעזה לומר, שפתאום כולם עלו עם "אלטלנה" וכולם עסקו רק בהצלה כשקודם כל הייתה שואה.

זבולון אורלב :

למה צה"ל יכול להגדיר צל"ש של אלוף הפיקוד, צל"ש רמטכ"ל, עיטורים?

אסתר רייז :

יהודי מציל יהודי, את צריכה להגדיר קודם כל מיהו יהודי וזה לא ניתן.

חיים גרטנר :

אני הבאתי דוגמאות רק של ספרים אבל נושא ההצלה מופיע כמעט בכל חומר לימוד. הבאתי לכאן גם את חוברת הפרסומים שלנו למורים. יש פה עשרות חוברות שחלקן באופן ישיר, או חלקי או עקיף עוסקות בנושא.

אני רוצה רק להזכיר את הדוגמא האחרונה, שהיא הספר הזה שהוצאנו בשנים האחרונות. זהו פרויקט שהתחיל לפני כשש שנים, הוצאנו סידרת ספרים, הספר השלישי יצא עכשיו לאור. סידרת ספרים שנקראת שנות ראינו ראה, פרקים בתולדות היהדות הדתית בתקופת השואה. זה פרויקט של סידרת ספרים שהוצאנו עבור הציבור החרדי. אנחנו עובדים כבר שש שנים עם כמעט כל המורות במכללות, בסמינרים למורות החרדיים בארץ.

הספר הזה הוצא בשיתוף עם אנשים מהציבור החרדי, עם גנוך קידוש השם. אספנו עדויות לצורך העניין. הכרך השלישי הזה עוסק בהצלה. כל החלק הראשון שלו עוסק בסוגיות של הצלה ובכללן סוגיות של הצלה על ידי יהודים, במקרה הזה גם יהודים מהציבור הכללי וגם יהודים חרדיים. הספר הזה יצא לאור ממש לפני זמן לא רב.

היום אנחנו גם פונים לא רק לציבור המורות החרדיות, אלא לפני שנה גם התחלנו לעבוד, מעט, עשינו על זה פיילוט ראשוני של עבודה עם מלמדים בתלמודי התורה החרדיים. לפני חודש היו אצלנו מנהלי מוסדות חרדיים מירושלים, מאלעד, מבית"ר עילית ומקומות אחרים. גם

בציבור החרדי, הנושא הזה נמצא נוכח בתוך מערכת ההוראה שלנו כולל ספר לימוד. זאת אומרת זה נמצא, זה מעוגן בתוך העסק.

יצחק מאיר:

אני חושב שצריכים לקרוא לילד בשמו, ודווקא טוב מאוד שנציגי יד ושם נמצאים פה. יש שני אירועים מרכזיים שקשורים להנצחת השואה והדברים להביא בפני הציבור הכללי הגדול בישראל ואולי במקום אחר גם כן. אחד הדברים זה יום השואה, הדבר השני זה חסידי אומות העולם.

קיימת התנגדות עקרונית, תגידו אם אני טועה, שיהודי מציל יהודי זה מחובתו. לא צריך לתת לו שום אות הצטיינות, לא שום הערכה מיוחדת ולכן אין לעשות שום דבר מקביל למה שיש לגבי חסידי אומות העולם. אין שום כניסה ביום השואה לנושא הזה של יהודי מציל יהודי. אם אני טועה תגידי לי בבקשה אני מוכן לשמוע. אם יש איזה שהוא דבר פומבי מיד ושם באותו יום שמביא את זה לתודעת הציבור.

אני רוצה להגיד לכם, שהשתתפתי פה בישראל בטקס שבו ממשלת הונגריה, העניקה אותות הצטיינות למצילים יהודים, בהשתתפות שר מהונגריה. אני לא אוהב בהתרגשות להגיד את זה, אבל פשוט נחמץ הלב שאלה שהשתתפו בהצלה, צריכים לקבל את אות ההצטיינות מממשלת הונגריה.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

אני רוצה לציין, שהיום מגיע לכנסת שר החינוך והתרבות של ממשלת הונגריה. הוא היה אמור להגיע לישיבת הוועדה וזה לא הסתדר מבחינת לוח הזמנים שלו, אבל הוא יבוא אליי ומי מחברי הכנסת שרוצה להשתתף בפגישה, מוזמן בשמחה. אני רק אומר מציין זאת זה כי הוא אישית עשה הרבה מאוד להכנסת הוראת השואה. הוא גם נמצא בראש הגוף הבינלאומי שנקרא "טסקפורס" להוראת השואה בכל מערכות החינוך באירופה וגם בכמה מדינות מחוץ לאירופה לכן אני רק מציין את זה בגלל שהזכרת.

יצחק מאיר:

אתה מביא בצדק את כל הפעילויות החשובות של יד ושם, שאני מאוד מעריך וגם משתתף עד כמה שאפשר, ומבקשים את זה מכיוון שהם חושבים שלכם הניסיון, לכם הכוח, לכם כל מה שאפשר לעשות בנדון. מה שנעשה עד עכשיו תבוא עליכם ברכה אבל אנחנו חושבים שיש דברים נוספים שיש לעשות.

רחל ברקאי:

אני רוצה להשיב למר מאיר, שביקש שאתקן אותו. אתה מדבר על יום הזיכרון לשואה ולגבורה, ואני אראה לך כאן רק את סיפור מדליקי המשואות. נא לעקוב אחרי מי הדליק משואות בשנת 1994, היו שבעה איש שהם חברי המחתרת בהונגריה. בשנת 2003 היה מדליק משואה. זה שיטתי ונשתדל שבכל הסיפורים יהיה גם סיפור שמביא את זה.

חיים רוט:

לא באופן שיטתי.

רחל ברקאי:

אני אענה לך חיים, אתה ביקשת שנים ארוכות שהנושא המרכזי יהיה הצלה על ידי יהודים. אני מהמקום שבו אני נמצאת אני עוסקת גם בהנצחה ויום הזיכרון לשואה ולגבורה הוא קודם כל יום זיכרון, אזכרה לשישה מיליון יהודים שנרצחו וצריך לעלות על נס גם את סיפורי הגבורה, אבל קודם כל הייתה שואה וצריך להכניס לפרופורציות את הדברים.

שמואל הלפרט:

אני לא יודע מי שהכין את כל החוברת הזאת אבל מה שהצלחתי עכשיו לעבור עליה ברפרוף, על כל הדפים, יש לי הרושם שהוכנה קצת .. חד צדדית. לא מופיעים כאן אדמו"רים ורבנים חשובים שהם פעלו במסירות נפש של ממש להצלת אלפי יהודים בתקופת השואה. אני אתן לכם דוגמא כמו האדמו"ר מוויז'ניץ, שהעביר בחירוף נפש ממש אלפי יהודים מטרנסיסטריה.

אם מי שקצת בקיא בתקופת השואה יהודי טרנסיסטריה בשונה ממה שהיה באושוויץ שם היה הרעב היה שם נורא אבל מי שהיו לו אמצעים כלכליים היה יכול להציל את עצמו. ומי שהציל את עצמו זה היה רק הודות לכך שהוא הגיע לשם עם הרבה כסף או שהעבירו לו כספים בדרך לא דרך במסירות נפש ממש. האדמו"ר מוויז'ניץ הוא העביר לשמה מיליונים לטרנסיסטריה. הוא הצליח ליצור קשרים עם קצינים בכירים באס.אס. ותפסו אותו בתקופה מסוימת, הוא ישב בבית סוהר, ואיימו עליו משפט מוות אבל בפועל הוא עזר לאלפי יהודים בטרנסיסטריה שהודות לכך הם שרדו.

למשל דוקטור אלכסנדר שפרן, רבה הראשי של רומניה, שהוא היה עוד סנטור לפני מלחמת העולם השנייה. הוא נפטר לפני כמה חודשים, שלושה ארבעה חודשים בגיל 95. אישיות בינלאומית. הוא ניצל את הקשרים הבלתי רגילים שהיו לו עם המלך ניהאי ברומניה עם האמא שלו והודות לכך, הודות לעוד פעילים אבל הוא היה חוד החנית להציל מאות אלפי יהודים ברומניה. כל הסיפור הזה בכלל אין זכר כאן. או למשל של קסטנר מהונגריה שהוא הציל עם הרכבת המפורסמת שלו מאות יהודים שהביא אותם בתקופת המלחמה מהונגריה לשווייצריה.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

דווקא הסיפור כן ידוע. זה אולי הסיפור היחידי שידוע. אבל הנושא, אנחנו, לא היית פה בדיון אבל הנושא זה לא, אנחנו מדברים על עצם העיקרון ואיפה המקום, לא על מי מוזכר ומי לא מוזכר. זה לא השיחה פה. אם מזכירים ודאי שצריכים להזכיר את כל האנשים.

שמואל הלפרט:

הטענה שלי, שאם נניח רוצים להנציח לכתוב את ההיסטוריה של אלה שהצילו יהודים בתקופת השואה אז זה צריך להיות משולם.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

אנחנו לא הגענו לנקודה הזאת, ועל זה הדיון הזה היום. בני ברית בבקשה.

אלן שניידר:

קודם כל, אני רוצה לחזור על הברכות לך חבר הכנסת מלכיאור, שכינסת את הישיבה הזאת. אנחנו יודעים שהדלת שלך תמיד פתוחה לכל נושא יהודי, אנחנו פונים אליך תכופות בנושאים האלה ואנחנו מעריכים מאוד את זה.

אני גם מצר פה שאולי יש פה אווירה של התנצחות בין חברי הוועדה שאני נמנע ביניהם מאז ההתחלה, מאז שהמפעל הזה בעצם התחיל לפני כמה שנים לבין אנשי יד ושם אבל רציתי להגיד לרוחליה שאני משתף איתה פעולה גם במפעלים אחרים כבר שנים עוד יותר רבות שאין כוונה כזאת אני חושב להגיע או התנצחות אלא אני חושב כמו שחברי הכנסת אמרו להרחיב עוד יותר את התודעה החשובה של הערבות ההדדית שעולה מתוך הפעולות שנעשו על ידי והתודעה הזאת של הערבות היהודית ההדדית, לי לפחות נראה שזה הולך ונעלם בנוף הארץ ישראלי היום ואולי על ידי הפצת התודעה הזאת נוכל עוד להחזיר את מה שאיבדנו בשנים האחרונות בעניין הזה.

ברשות היושב ראש, הייתי רוצה לצטט אולי מתוך הרצאה וגם מאמר שהתפרסם לאחר מכן של דוקטור בלה גוטרמן שהיא מנהלת הפרסומים ביד ושם והיא כתבה ככה ואני מצטט: "יהודים שהיו נתונים בסכנת חיים ובכל זאת לא דאגו לביטחונם ומעשיהם לא היו מכוונים לרווחת עצמם, הם פאן נוסף ובלתי מוכר דיו בחקר תגובה היהודית בתקופת השואה. מתוך אלפי יהודים שנאבקו מידי יום על חייהם, על חיי בני משפחותיהם ועל נשמתם בולטת עוד יותר דמותם של המצילים היהודיים. מצבור גדול והולך של עדויות מוכיח כי רבים עשו את מעשיהם בצנעה. הגישה שהייתה פופולארית בארץ בשנות ה-40 וה-50, של ראיית יהודי אירופה כמי שהלך כצאן לטבח התמוסס מאז ונקווה שנעלמה לחלוטין.

אנו יודעים היום שיהודים נקטו בדרכים רבות ומגוונות, נאבקו ועשו הרבה מעבר לצעדים שנקטו האזרחים של מדינות אירופה הכבושות. המאמצים להציל יהודים, הם ההגשה המרוכזת והעמוקה ביותר של הציווי ואהבת לרעך כמוך ושל האמונה שכל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו. אם כך, הם הצילו עולמות רבים מאוד."

זה נכתב רק בשנים האחרונות ודווקא הנאום הזה דוקטור גוטרמן נשאה את הנאום בכנס ביד ושם, כך שאני חושב שזה מתמצת בעצם את המצב. אני רציתי ברשותך גם להזכיר שהמרכז בירושלים יזם לפני חמש שנים מפעל, אני חושב יחידי בארץ אולי בעולם כולו, שמתקיים בסימן המצילים היהודיים ואנחנו מתכנסים יחד עם מאות בני נוער ביום השואה, בצפירה, ביער בני ברית ביער הקדושים ברחבת גוויל האש וכל הטקס מוקדש למורשתם של המצילים היהודיים.

השנה דוד גור יהיה הנאום המרכזי ואפרים היה לפני שנתיים וככה אנחנו חושפים את הנושא הזה לציבור תלמידים. אני חושב שזו פעולה נוספת שאפשר לעשות. אני רוצה להציג פה את אהרון בר מאגף החינוך של קרן הקיימת ושהם השותפים שלנו במפעל הזה כבר חמש שנים וגם ביום השואה הקרוב אנחנו נקיים את הטקס.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

טוב שאתם עושים, אנחנו רוצים לשמוע האם משרד החינוך עושה תיאורים דומים. בבקשה שלמה, תשכיל אותנו.

שלמה אלון:

תודה רבה. אני מאוד שמח על הדיון החשוב הזה, מרגש אפילו ואת הפעילות של חיים רוט אני מכיר שנים רבות בהרבה תחומי התנדבות בחברה הישראלית ללא לאות מהמפעל הגדול שלכל אדם יש שם, קריאת שמות הקורבנות ביום השואה ומפעלים רבים אחרים.

אני רוצה לומר שממש השנה נכנסה לתוקף תוכנית הלימודים החדשה, המחייבת להיסטוריה לכיתות ז' עד י"ב. זו התוכנית. בתוכנית הזו יש פרק מחייב על כל הסוגיה של חסידי אומות העולם. נכון שאין כאן התייחסות ספציפית ליהודים מצילים יהודים. את הנושא הזה הממונה על הוראת ההיסטוריה מה שנקרא מפקח מרכז, מפמ"ר, מעודד דרך עבודות החקר, שזוהי יחידת הלימודים השלישית. שתי יחידות הן חובה שלישית זו יחידת בחירה לעבודות חקר.

זאת ועוד מיד לאחר שיצאה החוברת הכניס המפמ"ר לאתר המפמ"ר במזכירות הפדגוגית הודעה מפורטת על התכנים של החוברת הזו "מציל אחי אנוכי" והוא מתמצת את החוברת הזו, מפנה לפעילויות וניתן למצוא את זה באתר הזה והכתובת מצויה גם בחוברת וגם בכל הפרסומים של משרד החינוך.

אני רוצה לומר עוד מילה, היה מהלך שאני ניסיתי להבין אותו אתמול, שהמשרד גם לקח על עצמו להדפיס 3,000 חוברות אבל בתפר של חילופי השלטון במרץ 2006, העניין לא בא לידי מימוש. החומר אצלי. בתפר הזה מדובר היה על פרסום שבו תהיה הקדמה על ידי יושב ראש המזכירות הפדגוגית וגם אישור של יד ושם על ויתור זכויות יוצרים, אינני יודע להיכנס לפרטים היום, אבל הרצון היה להדפיס 3,000 חוברות ולהפיץ אותן חנם במערכת החינוך. מדברים על המציל אחי אנוכי.

דוד גור:

לא, גם על השני.

שלמה אלון:

על השני אין לי תיעוד, יכול להיות.

דוד גור:

זה חייב להיות, ואת זה אני מבקש להוסיף.

שלמה אלון:

אני לא יודע, אם יהיה אני אוסיף בשמחה. צריך לעשות פעולה כאן שזה יהיה מפעל משותף. המשרד אפילו הבנתי כבר הקצה כספים במרץ ואפילו שילם לבית דפוס כדי להדפיס את זה אבל אז העניין נתקע איך שהוא.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

השאלה היא, מי יכתוב את ההקדמה.

שלמה אלון:

נכתבה ההקדמה על ידי יושב ראש המזכירות הפדגוגית דאז, הכל זה דאז, והייתה פה גם אמירה שצריך להיות כתב ויתור על זכויות יוצרים של יד ושם. אני לא יודע עד הסוף לומר.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

הוצאתם וטוב שכך, דברים מחייבים בשתי יחידות הלימוד ויש שם פרק על חסידי אומות עולם חיוני וחשוב. אני לא אומר אפילו פרק שלם אבל קטע משהו בנושא הזה אין וזה שזה נמצא שוב, באתר, אתה יודע שהסיכוי שתלמיד יגיע לזה, אלא אם כן הוא יכתוב במיוחד על הנושא הזה, הסיכוי קטן.

אנחנו נמצאים בעצם בהנצחת המצב הנוכחי שהדבר הזה לא עולה באמת בתודעה של כלל תלמידי ישראל וחבל שכך. לכן אני הייתי אומר כך, אני רוצה לנסות לסכם מה שהגענו עד עכשיו. קודם כל למשרד החינוך, הייתי ממליץ שתשב בויד, תחשבו איך אתם בצורה יעילה, נשמח מאוד אם זה יהיה הפצת החוברת, הכנסת העניין לדברים המחייבים במהדורות הבאות שתהיינה. תמצאו את הדרך, עכשיו, אנחנו ממש ברגע האחרון מבחינת ההנחלה המורשת שתהיה לדורות הבאים.

זאת הדרך שההצלה היהודית, תהיה חלק קבוע במה שאנחנו מנחילים לתלמידים שלנו, לגבי הפרק של הגבורה היהודית בשואה, שדן על המרכיב ההצלה האישית הגבורה של אנשים. אני חושב שלא כל כך קשה להגדיר, זה יהיה קשה אחר כך לדעת מי בדיוק נכנס להגדרה, אבל אנשים שיכלו להציל את עצמם ובמקום זה בחרו להציל את אחיהם ועשו את זה, שוב, בסכנת נפש, כמו שגם ההגדרה לגבי חסידי אומות העולם אגב, שגם דורש את המרכיב הזה לפי ההגדרה המקובלת. אני חושב שהדבר ברור וצריך להביא לתודעה מעמיקה את הדוגמאות הללו כדי שהנוער שלנו ידע וזה יהיה חלק מהבנה שלהם על מה שקרה באותם שנים יחד עם הנושאים האחרים שכבר דיברנו עליהם.

אני גם חושב, אני רוצה גם להמליץ ליד ושם, לעשות בצורה יותר שיטתית. עשיתם וטוב שעשיתם, אבל בצורה יותר שיטתית, שהדבר הזה פעם אחת יבוא לידי ביטוי מרכזי במה שמגיע גם לאנשים נגיד בעיקר בטקסים הממלכתיים לזכר יום השואה. זה שזה נמצא במדליקי משואות וזה ברור שהיו כמה וכמה דוגמאות כאלו אבל זה שזה פעם אחת יהיה נושא שגם יגיע לכלל הציבור להבין שמעבר לדברים המעוגנים של תנועות הנוער, שהיו גם אנשים בודדים ממש גיבורים שעשו והצילו כל כך הרבה אנשים בסכנת נפש, באמת דוגמא של ערבות הדדית וסולידריות אנושית יהודית בצורה הכי אצילית.

אני גם הייתי מעביר לתנועות הנוער, נעשה את זה פה דרך שלמה גם, נעביר את זה גם ישירות מהוועדה לתנועות הנוער, אני חושב שראוי מאוד שבמה שכן עושים התנועות הנוער ביום השואה, שהנושא של הנחלת פועלם של תנועות הנוער יהיה הדבר, אני לא אומר דברים שהם בסתירה לשום דבר. אני רק מציין דברים שלא נעשו אז עכשיו אני חושב שראוי שיעשה. אני למשל היה לי את הזכות להשתתף ולדבר בטקס שהיה ביד ושם בבקעת הקהילות בעצרת הנוער ולא יודע, אני לא זוכר שמישהו ציין.

זה גם נותן, אם אפשר להגיד, ביטוי של הזדהות וגאווה יחידה, של בני נוער עם מה שעשו גם התנועות שלהם ותנועות אחרות בתקופת השואה וזה ודאי וודאי דבר שראוי שיהיה דוגמא להנחיל לנוער שלנו וכמובן אני חושב שהיה ראוי פעם אחת אולי זה צריך להיות יד ושם שיעשה את זה, כי אני לא מכיר גוף אחר שיכול בצורה מקיפה לעשות מחקר ייחודי שבאמת יאסוף כמה שאפשר לאסוף בנושא הזה, שיהיה לנו איזה ספר מחקר מרכזי ששם נוכל תמיד מתוך הספר הזה לשאוף את כלל הסיפורים ולכתוב את הספרים הנוספים.

חסר איזה ספר מרכזי, שיאסוף את העדויות על האישים שהם, על כל כלל הפעולות וכלל האישים שהם היו המרכזים, אני לא יודע אם זה ניתן לעשות במסגרת.

רחל ברקאי:

זה רעיון שעלה, לנסות ולאתר תורם לקתדרה למחקר לנושא הזה בלבד.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

אני מדבר על פחות מקתדרה. אני מאוד מעודד קתדרה אבל בינתיים שיהיה המחקר המקיף שעוד לא נעשה ושוב אנחנו מאבדים כל יום את העדים שיכולים להיות המוקד של המחקר הזה, גם אנשים שהצילו וגם על אנשים שניצלו. אלו שהצילו באמת ברובם הגדול ודאי וודאי לא קיימים יותר ולא בחיים אז לפחות את אלו שניצלו, שנוכל בחלקם שעודם בחיים ואנחנו מקווים לאריכות ימים שנוכל עוד להכניס ולעשות את המחקר הזה, זה לא ניתן לעשות יותר מאוחר.

אני חושב שאלו הדברים. הייתי רוצה לקבל חזרה ממשרד החינוך שלמה, איזה שהוא מסר חזרה, ניתן לכם באדיבות חודשיים ימים, שתיתנו לנו מה אתם חשבתם בעקבות הדברים ששמעת פה היום והחלטות של הוועדה, מה חשבתם, איך להביא את הדברים לידי ביטוי ואני אחלק את זה עם כלל חברי ועדת החינוך כדי שנוכל באמת לראות שהדברים נכנסים גם לפעולה אפקטיבית מצד הוועדה.

כנושא אחרון, מאחר ואנחנו לא דנו בזה, יש פה המלצה של הוועד הפועל להכרת מצילי יהודים בשואה. יש כאן המלצה להרחיב את החוק של יד ושם מ-53. מאחר וזה לא היה מוקד הדיון אני לא רוצה לנקוט עמדה בזה, אני רוצה ללמוד את הסוגיה. ממלא אנחנו לא נחליט את זה כוועדה אבל אני מציע שנשקול את זה. נשמע גם את יד ושם מה אתם חושבים על זה, נשמע את הגורמים האחרים המרכזיים. אם יש צורך בהרחבת החוק כדי שהדבר יעשה, זאת אומרת שהחוק לא יהיה המטלה לא לעשות בנושא הזה.

אני חושב שראוי לחשוב על כך בחשיבה ואנחנו אכן נעשה ככה. נעשה חשיבה, זה לא מחייב עדיין. כמובן שאם רוצים להרחיב את החוק זה יצטרך גם כמובן לעבור כמו כל תיקון בחוק.

רחל ברקאי:

אין את המשפט של יהודים מצילים יהודים אבל חוק יד ושם מטיל על יד ושם לעסוק בנושא, להנחיל את הלכה, ללמד.

היו"ר מיכאל מלכיאור:

את פותחת את הדיון, ואז אני אצטרך לתת גם לאחרים להגיד למה החוק לא כולל את זה. מאחר ואני לא רוצה לפתוח את הדיון הזה, בזאת אודה לכולכם על דיון ענייני ומעמיק.

הישיבה ננעלה בשעה 10:50

יהודים שהצילו יהודים בתקופת השואה: על המדינה להכיר בפועלנו. יהודים לא הלכו כמו צאן לטבח.
יו"ר הוועדה, ח"כ הרב מלכיאור: להכניס את נושא המצילים היהודים לתוכנית הלימודים בבתי הספר.

ועדת החינוך, התרבות והספורט דנה היום בדרישת יהודים שהצילו יהודים בשואה להכרת המדינה בפועלם. לדבריהם, המדינה מכירה בגויים חסידי אומות העולם, אך היא אינה נותנת ביטוי למורשת אלפי היהודים שהצילו יהודים בשואה, תוך סיכון חייהם. ניצולי השואה שנכחו בדיון ביקשו שהמדינה תיתן ביטוי, תכיר ותוקיר את פועלם - בעיקר בהסברה ובתודעה הציבורית.

חיים רוט, יו"ר הוועדה להכרה ולהוקרה של יהודים מצילי יהודים בשואה: "ניצלתי ע"י נוצרים, וגם ע"י יהודי. בלעדיו, לא הייתי כאן אתכם היום. ההצלה היהודית כמעט שלא מופיעה בתיעוד, כיוון שהמצילים לא דיברו. הנוער חונך שיהודים הלכו כצאן לטבח. זה לא נכון. היו הפרטיזנים, לוחמי הגטאות, וגם יהודים שהצילו יהודים תוך סיכון חייהם. אנשים אלה יכולים להוות דוגמה ומופת לנוער. משום מה, בגלל שזה נראה ברור שיהודים יצילו יהודים, אין מכירים בתרומתם, ובמוזיאון השואה בווינגטון, למשל, יש קיר עם 21,000 שמות של גויים שהצילו יהודים, אך אף לא שם אחד של יהודי שהציל יהודי."

אפרים אגמון, יהודי שהציל יהודים בהונגריה, סיפר את סיפורו האישי: ב-1944 כל תנועות הנוער התארגנו להצלת יהודים מהונגריה במטרה להביאם לישראל. בבודפשט ארגנו "טיולים" של צעירים, כשבצעם הם עברו את הגבול בעיקר לרומניה, ומשם הובאו באוניות עד ארץ ישראל. יום יצאו קבוצות של כעשרה צעירים עם תעודות מזויפות, כשצבא שלם של שליחים הפיץ אותן בקרב האנשים. כן הייתה פעילות של הצלת ילדים. ב-50 בתי ילדים כונסו 5,000 ילדים ו-1,000 אנשי צוות יהודים שנשארו בחיים עד יום השחרור. **יצחק מאיר**, חבר בוועד הפועל של המרכז העולמי של בני ברית וניצול שואה: "יש התנגדות עקרונית להכיר בפעילות של יהודים שהצילו יהודים. זה נראה כאילו זו חובתם, ולא מעריכים זאת. מפליא ומוזר שבהונגריה השתתפתי בטקס ששם נתן לי שר בממשלת הונגריה הערכה על פועלי כמצילי יהודים. שם העריכו אותי, וכאן לא".

אלן שניידר, מנכ"ל המרכז העולמי של בני ברית בירושלים: "ב-5 השנים האחרונות מקיים מרכז בני ברית ביום השואה טקס בשיתוף עם קק"ל ביער בני ברית, ובו מתכנסים אלפי בני נוער. הטקס מוקדש למורשת המצילים היהודים". אבנר שלו יו"ר הנהלת יד ושם ויד ושם מחרימים טקס זה.

יו"ר ועדת החינוך, ח"כ הרב מיכאל מלכיאור, אמר שנושא המצילים היהודים בשואה הוזנח במשך כל השנים, בלשון המעטה. באופן טבעי, לאחר השואה תשומת הלב המרבית ניתנה לנושא חסידי אומות העולם: כשכל האנושות זנחה את היהודים, התופעה של גויים שהתגייסו להצלה הייתה כ"כ יוצאת דופן, מרגשת ומרתקת, שהדבר באופן טבעי משך את תשומת הלב, ההכרה והתודה של העם היהודי. יחד עם זאת, היו גם אלפי יהודים שעשו מעשי גבורה יוצאים מן הכלל ומרגשים, חלקם גם תוך סכנת חיים ובגבורה.

ועדת החינוך העלתה היום את הנושא לסדר היום הלאומי, כדי למצוא את המסגרת הנכונה והמתאימה להוקיר ולהכיר במעשי הגבורה של היהודים בשואה. יש חשיבות גדולה, שבני הנוער בישראל ידעו שמתוך העם היהודי צמחו אנשים אצילים כאלה, וילמדו מהי עשייה וערבות הדדית. המלצתי למשרד החינוך שהמדינה תכניס את הנושא לתוכנית הלימודים המחייבת, ותערוך מחקר מקיף שירכז את סיפוריהם של אנשים אלה. זאת, משום שהיום יש חסר בולט במידע על אלפי המצילים היהודים בשואה. יש לעשות זאת בהקדם, כיוון שאנו מאבדים את האנשים האלה מדי יום, בהתחשב בגילם.

ח"כ זבולון אורלב: אני לא יכול להעלות בזיכרון אתוס אחד של יהודי שהציל יהודי, דבר שמוכיח שהנושא לא נמצא בתודעה, ואין מלמדים אותו. אנחנו מלמדים על מעשי גבורה בצה"ל, אך לא של יהודים בשואה.

יו"ר הוועדה, ח"כ הרב מלכיאור, סיכם את החלטות הוועדה:

- הוועדה ממליצה למשרד החינוך להכניס את נושא "יהודים מצילים יהודים" כחלק קבוע מתוכנית הלימודים.
- הוועדה ממליצה ליד ושם להכניס את מכלול נושא זה בצורה שיטתית בתוכניות שמקיים המוסד, וכן שהדבר יבוא לידי ביטוי מרכזי גם בטקסים הממלכתיים ביום השואה. כן יש למצוא דרך לידע את כל הציבור.
- הוועדה פונה לתנועות הנוער בבקשה שיכללו את הנושא בפעולותיהן.
- הוועדה מציעה, בעיקר ליד ושם להוציא ספר מרכזי שיאסוף את כל העדויות ויכלול מחקר מקיף בנושא.
- הוועדה מבקשת ממשרד החינוך להגיש לה בתוך חודשיים את תשובותיה.
- הוועדה תשקול את הרחבת חוק יד ושם כך שיכלול גם את נושא המצילים היהודים.

הכנסת השמונה עשרה

הצעת חוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם בשטחים הכבושים על ידי הנאצים), התשס"ט–2009

1497/18/פ

הכנסת השמונה עשרה

הצעת חוק של חברי הכנסת

דוד רותם

פניה קירשנבאום

ליה שמטוב
עתניאל שנלר

רוברט אילטוב

ישראל חסון

חיים אמסלם

משה (מוץ) מטלון

רחל אדטו

אלכס מילר

אופיר אקוניס

מיכאל בן-ארי

נחמן שי

יוחנן פלסנר

אברהם מיכאלי

שלמה מולה

אלי אפללו

אריה ביבי

ניצן הורוביץ

אורלי לוי אבקסיס

הצעת חוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם בשטחים הכבושים על ידי הנאצים), התשס"ט–2009

תיקון סעיף 1 1. בחוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953,¹ אחרי פסקה (9) יבוא:

"(10) לגבורתם ולפעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים."

ד ב ר י ה ס ב ר

בתקופת השואה, פעלו יהודים רבים וארגונים יהודיים, שהוקמו במיוחד כדי להציל את חייהם של בני עמם. יחד הם הצליחו להציל עשרות אלפי יהודים, ובמיוחד ילדים, מהשמדה על ידי הנאצים. המצילים

היהודים עשו את פעולה ההצלה בחירוף נפש למרות שיכלו להציל את עצמם וחלקם אף שילמו על כך בחייהם.

הצעת החוק באה כדי להדגיש ולעגן בתודעתו של הציבור, כמו גם בקרב הנוער במדינת ישראל, שהיהודים לא ישבו בחיבוק ידיים והשאירו את ההצלה אך ורק לחסידי אומות העולם.

כיום, החוק לא נותן ביטוי ברור לפועלם ולגבורתם של כל אותם יהודים, אשר הצילו יהודים, שלא באמצעות לחימה מחתרתית. על כן, ראוי כי ניתן להם משקל רב יותר.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
ו' באב התשס"ט – 27.7.09

¹ ס"ח התשי"ג, עמ' 144.

פרוטוקול מס' 161
מישיבת ועדת החינוך התרבות והספורט
יום רביעי, כ"ו בשבט תש"ע (10 בפברואר 2010), שעה 09:00

סדר היום: מורשת המצילים היהודים בשואה.

נכחו:
חברי הוועדה:
היו"ר – זבולון אורלב
חיים אמסלם

מוזמנים:
מרינה סולודקין – חברת כנסת
מיכאל ירון – מפמ"ר היסטוריה – משרד החינוך
אבנר שלו – יו"ר, יד ושם
רחל ברקאי – מנהלת אגף הסברה והנצחה – יד ושם
יפעת בכרך – עוזרת לדובר, "יד ושם"
אבישי אזיינברג
אריאלה מלכה – מנהלת עמותת שואה בכנסת
יהודה סקר – יו"ר ועד הורים ארצי

מנהלת הוועדה: יהודית גידלי

רשמה: אתי בן שמחון

מורשת המצילים היהודים בשואה**היו"ר זבולון אורלב:**

בוקר טוב, אני מתכבד לפתוח את ישיבת הוועדה שתעסוק היום בעניין מורשת המצילים היהודים בשואה.

קיבלנו פנייה מאבישי אייזנברג, אשר היפנה את תשומת ליבנו לישיבת ועדת החינוך ביום כ"ה בטבת תשס"ז, אם אינני טועה - היום כ"ו בשבט.

הופנה תשומת ליבנו, ישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט שהתקיימה בכ"ה בטבת תשס"ז, 15 בינואר 2007, שבה נידון הנושא שאנחנו נידון בו עכשיו. הוא היפנה את תשומת ליבי לדבריי באותה ישיבה, בעיקר לסיכום של אותה ישיבה. באותה ישיבה החליטה הוועדה בראשותו של חבר הכנסת מלכיאור, וכך נאמר, "ועדת החינוך, התרבות והספורט, דנה היום בישיבתה בדרישת יהודים שהצילו יהודים בשואה להכרת המדינה בפועלם. לדבריהם, המדינה מכירה בגויים חסידי אומות העולם, ואם מותר לי להוסיף, טוב שכך היא עושה, אך היא אינה נותנת ביטוי למורשת אלפי היהודים שהצילו יהודים בשואה תוך סיכון חייהם. ניצולי השואה שנכחו בדיון ביקשו שהמדינה תיתן ביטוי, תכיר ותוקיר את פועלם בעיקר בהסברה ובתודעה ציבורית. בתום הישיבה הגיעה הוועדה על ההחלטות הבאות:

1. הוועדה ממליצה למשרד החינוך להכניס את נושא יהודים מצילים יהודים כחלק קבוע מתכנית הלימודים.
2. הוועדה ממליצה ל"יד ושם" להכניס את מכלול נושא זה בצורה שיטתית בתכניות שמקיים המוסד וכן שהדבר יבוא לידי ביטוי מרכזי גם בטקסים ממלכתיים ביום השואה, כן יש למצוא דרך ליידע את כלל הציבור.
3. הוועדה פונה לתנועות הנוער בבקשה שיכללו את הנושא בפועלותיהם.
4. הוועדה מציעה לכל גורם שיכול בעיקר ל"יד ושם" להוציא ספר מרכזי שיאסוף את כל העדויות בנידון יכלול מחקר מרכיב בנושא.
5. הוועדה מבקשת ממשרד החינוך להגיש לה את תשובותיה בתוך חודשיים.
6. הוועדה תשקול את הרחבת חוק "יד ושם" כך שיכלול גם את נושא היהודים שהצילו יהודים.

אודה על טיפולכם המתאים ועל עדכון הוועדה בנידון בהקדם. בברכה, חבר הכנסת הרב מלכיאור, יושב ראש הוועדה. המכתב הזה הופנה אז לחברת הכנסת יולי תמיר, שרת החינוך, ו**אבנר שלו**: שליו מנכ"ל "יד ושם" שנמצא איתנו ומכבד אותנו?."

אני מודה שראיתי את החומר רק הבוקר. כשדיברנו אמש לא ראיתי, החומר הזה לא היה לפניי.

אשר על כן, החלטנו לקיים את הישיבה בנושא הזה. מתברר שהאדם שביקש את הישיבה, אבישי אייזנברג, שהוזמן ואישר את השתתפותו, משום מה לא נמצא כאן.

ברשותך, אומר כמה דברים. בישיבה לפני שנתיים, אגב, כל אלה שהשתתפו לפני שנתיים הוזמנו גם הפעם. בהודעה שהוציאה הוועדה, אני רוצה לציין כמה דברים. השתתף חיים רוט, יושב ראש הוועד למען מצילי יהודים בשואה, הוא אומר משום מה בגלל שזה נראה ברור שיהודים הצילו יהודים אין מכירים בתרומתם. בווינגטון למשל, יש קיר עם 21 אלף שמות של גויים שהצילו יהודים, אין אף לא שם אחד של יהודי שהציל יהודי שהוא מתכוון לומר כאילו היהודים היו חסרי תושייה לחלוטין, רק גויים עסקו בהצלת יהודים ויהודים לא עסקו בהצלת היהודים.

אפרים אגמון, הוא יהודי שהציל יהודים בהונגריה, סיפר את סיפורו האישי. ב-1944 כל תנועות הנוער התארגנו להצלת יהודים מהונגריה במטרה להביאם לישראל. בבודפשט ארגנו טיולים של צעירים שבעצם עברו את הגבול בעיקר לרומניה ומשם הועברו באוניות עד ארץ ישראל. יום יום יצאו קבוצות של כ-10 צעירים עם תעודות מזויפות כשצבא שלם של שליחים הפיץ אותם מקרב הנשים. כן היתה פעילות של הצלת ילדים, ב-50 בתי ילדים כונסו 5,000 ילדים ואף אנשי צוות יהודיים שנשארו בחיים עד יום השחרור. הופיע גם ידידי יצחק מאיר, חבר בוועד הפועל של המרכז העולמי של בני ברית ניצול השואה. הוא אומר כך: "יש התנגדות עקרונית להכיר בפעילות של יהודים שהצילו יהודים, זה נראה כאילו זאת חובתם ולא מעריכים זאת.

מפליא ומוזר שבהונגריה השתתפתי בטקס ששם אתה - - - בממשלת הונגריה הערכה על פועלי כמציל יהודי, שם העריכו אותי וכאן לא?!"

רחל ברקאי שנמצאת איתנו, שהיא מנהלת אגף ההסברה וההנצחה אמרה אז, הבהירה, כי "יד ושם" עוסק בהנחלת השואה כולל הגבורה ומזמן לא מדברים שם על צאן לטבח. יש פרסומים וכנסים על מצילים יהודיים, אין אות ומדליה על אנשים פרטיים, אך הסיפורים בהחלט מתפרסמים."

אלן שניידר, מנכ"ל המרכז העולמי של בני ברית בירושלים. בחמש השנים האחרונות מקיים מרכז בני ברית ביום השואה טקס בשיתוף קק"ל, במקום מתכנסים אלפי בני נוער. הטקס מוקדש למורשת המצילים היהודיים בשואה.

שלמה אלון, סגן יושב ראש המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך - אמר כך: "השנה נכנסה לתוקף תכנית חדשה בהיסטוריה לכיתות ז', ט', ושם יש פרק מחייב על חסידי אומות העולם. נכון שאין שם התייחסות ספציפית ליהודים שהצילו יהודים, בשנה שעברה כמעט הדפסנו 3,000 חוברות של מציל אחי אנוכי להפצה חנם בציבור, אלא שמפאת הבחירות זה לא יצא לפועל.

מיכאל ירון:

יצא במשותף עם "יד ושם".

היו"ר זבולון אורלב:

סיכם את הישיבה יושב ראש ועדת החינוך חבר הכנסת מלכיאור, וכך אמר: "שנושא המצילים היהודים בשואה הוזנח במשך כל השנים, בלשון המעטה, באופן טבעי לאחר השואה, תשומת הלב המירבית ניתן לנושא חסידי אומות העולם, כשכל האנושות זנחה את היהודים. התופעה של גויים שהתגייסו להצלה היתה כל כך יוצאת דופן, מרגשת ומרתקת שהדבר באופן טבעי משך את תשומת הלב, וההכרה והתודה של העם היהודי.

יחד עם זאת, היו גם אלפי יהודים שעשו מעשי גבורה יוצאים מן הכלל ומרגשים, חלקם גם תוך סכנת חיים ובגבורה. ועדת החינוך העלתה היום את הנושא לסדר היום הלאומי כדי למצוא את המסגרת הנכונה המתאימה להוקיר ולהכיר במעשי הגבורה של יהודים בשואה. יש חשיבות גדולה שבני הנוער בישראל יידעו שמתוך העם היהודי צמחו אנשים מצילים כאלה, וילמדו מהי עשייה וערבות הדדית. המלצתי למשרד החינוך שהמדינה תכניס את הנושא – תכנית הלימודים המחייבת, תערוך מחקר מקיף שתרכז את סיפוריהם של אנשים אלה זאת משום שהיום יש חוסר בולט במידע על אלפי המצילים היהודים בשואה. יש לעשות זאת בהקדם כיוון שאנו מאבדים את האנשים האלה מדי יום בהתחשב בגילם.

חבר הכנסת זבולון אורלב – "אני לא יכול להעלות בזיכרון אתוס אחד של יהודי שהציל יהודי". אני יכול לספר הרבה סיפורים.

אבנר שלו:

אתה בטוח יכול, רק אתה לא מחשיב את זה.

שמעת על קסנר, הוא הציל אלף יהודים, זה רק המוקש הראשון שדרכת עליו.

היו"ר זבולון אורלב:

לא עלה בזכרוני מייד – דבר שמוכיח שהנושא לא נמצא בתודעה. הסוגייה הזאת של מורשת המצילים היהודיים לא נמצא בתודעה, ואין מלמדים אותו. אנחנו מלמדים על מעשי גבורה בצה"ל, אך לא של יהודים בשואה. אגב, צריך לומר, יש הצעת חוק של השר לביטחון פנים, שעיתורי הגבורה, העוז והמופת שמוענקים על פי חוק לחיילי צה"ל, לשוטרים, ניתן יהיה גם לתת אותו לאזרחים שעשו מעשי או גבורה או עוז או מופת, בכך שהצילו, ונתנו כמה דוגמאות, למשל אותו אזרח שקפץ ברמת אשכול לבור כדי להוציא ילדה שהוא בעצמו יושב היום מחוסר הכרה.

בישראל היום יש תמיכה בחוק הזה, כי אני מודה שאני הייתי כן עושה הבחנה לפחות בשמות של האותות לא הייתי קושר את שני הדברים גם יחד, זה אני אציע במהלך החקיקה, למצוא שמות אחרים במקום גבורה עוז ומופת של מונחים שנראים לי יותר מתאימים ללחימה,

ולאזרחים הייתי קובע כן עיטורים מיוחדים – ברוך השם השפה העברית עשירה כדי לתת לזה ביטוי אזרחי. אני גם לא יודע שם אם צריכים שלוש דרגות, כי בצבא חוץ מהעיטורים יש צל"ש, מתחת לעיטור מופת יש גם ציון לשבח של הרמטכ"ל, מתחתיו ציון לשבח של אלוף הפיקוד ומפקד האוגדה ומפקד החטיבה וכדומה.

ובכן, זה הדיון שעומד בפנינו. והואיל ואני עכשיו הבאתי את כל הציטוטים של כל הישיבות הקודמות, כי המשתתפים משום מה, כנראה, לא הגיעו, אזי נעביר את רשות הדיבור ליושב ראש "יד ושם". היתה שיחה בינינו, הצעתי ליו"ר "יד ושם", חברי וידידי, אבנר שלו להשתתף כאן כדי שנוכל בדיון קצר כפי שהבטחתי שיהיה, נוכל לסכם את הדיון לכאן או לכאן.

אבנר שלו:

אני מודה ליושב ראש הוועדה, חבר הכנסת אורלב, קודם כל שדאג שאני אבוא באופן אישי ואני נעترתי והגעתי.

לעניין הזה הוקדשו כמה וכמה דיונים גם בכנסת, בודאי מחוץ לכנסת. אני לא עומד לסקור את כל המהלך של ההתפתחות והגיבוש של התודעה של הזיכרון בארץ, דבר מרתק שלבש צורה, פשט צורה, והשתנה לאורך השנים. אבל אין לי צל של ספק שב-15 שנים אחרונות הנושא הזה של הסולידריות היהודית והערבות ההדדית בתוך הציבור היהודי שינה לגמרי את פניו ואת תודעתו. זה בתוך מהלך יותר גדול של שינוי התפיסה ביחד לגבורה. בעשרות השנים הראשונות, הגבורה נתפסה במימד הצר של לחימה פיזית, עם השנים התפיסה של הגבורה היהודית הורחבה בממדי השנים, וקיבלה ביטויים אחרים של גבורה שכרגע לא רוצה לעסוק והרבה פחות שיפוטיות, והרבה יותר הערכה לגבורה היהודית. ובתוך הגבורה היהודית הוקדשה תשומת לב ולימוד ועיון ומחקר בנושא של סולידריות יהודית.

במאמר מוסגר, העם היהודי עוד לא טיפל בהתנהגות של ההנהגה היהודית, היא סוגייה שקשורה בסולידריות, היא סוגייה קשה - - -

יהודית גידלי:

באירופה או בארץ?

היו"ר זבולון אורלב:

זה לא קשור למורשת המצילים, בלשון המעטה.

אבנר שלו:

נכון. לכן יש כאן פרק קשה כי זה עניין של סולידריות וערבות הדדית. אבל דווקא בנושא הזה של יהודים מצילים יהודים, עסקו הרבה מאוד והתמונה הלכה והתבהרה והיא מתבררת היום. אני היום יכול לקבוע באופן די נאמן שכמעט לא ניצלו יהודים, והעדות לכך היא, יראו את העדויות הרבות שיש בידנו, וגם ספרי זיכרון, ביוגרפיות, ואת החומר המחקרי בלי עזרה של יהודים, שבהם יהודים מספרים את קורותיהם בשואה, אלה יהודים שניצלו. אני מדבר גם על יומנים שאנשים מתעדים את קורותיהם עד שלב מסוים. ברוב החומר הזה, חלק ענק ממנו, האנשים האלה נעזרו ביהודים אחרים, כמעט לא תוכלו למצוא דוגמה של יהודי שניצל בלי עזרה של יהודי אחר.

מדובר כאן באלפים, אלפים של מקרים. אם מתארים את התמונה בכללותה אפשר לטעון שהנושא הזה של הערבות ההדדית יתקיים במידה חזקה מאוד בקרב רוב הציבוריים היהודים, היו גם גילויים אחרים שכרגע אנחנו לא עוסקים בהם. בודדים מאוד של קאפו פתאום, כמו שקראנו בספרים שהתפרסמו לאחרונה וגילויים אחרים של בגידה ושל מלשינות, הכל היה, אבל התופעה הבולטת הלוחצת היא התופעה של סולידריות ויהודים עזרו ליהודים.

לכן חשבנו שכדי לקיים את הנורמה, ואם עושים השוואה לצה"ל, היושב ראש הציע את הדוגמה של צה"ל, אז כולם היו חיילים, חלק לחמו בגבורה, חלק היו בעורף, אבל כולם היו לוחמים. היו גם מצטייני המצטיינים, ואז השאלה אם החברה היהודית היתה צריכה לתת אות העוז ואות הגבורה למצטייני המצטיינים, אני חושב שלא מטעמים מוסריים ומטעמים חינוכיים במקרה של השואה. בכל מקרה, לבוא היום גם לפני עשר שנים, וללכת אחורנית ולחפש את מצטייני המצטיינים, באיזושהי מתודולוגיה שאנחנו לא יודעים מה היא, זה לא ניתן זה מאוחר מדי.

להזכירכם, הרעיון הזה צמח מתוקף העובדה – הרי מילת המפתח היא חסידים. אנשים כועסים על זה שהיתה לפעמים קבוצות של אנשים שסייעו ליהודים, בתוכם חסידים, בתוכם היה יהודי והיהודי לא קיבל את היהודי, זה צרם לאנשים כאלה או אחרים. אמרנו, זה נדרש מתוקף הסולידריות החברתית לאומית שלנו, וכך הבנו שזאת הנורמה, על נורמה לא נותנים מדליה. לצערנו, זאת היתה צריכה להיות נורמה אנושית גם בקרב לא יהודים, אבל היא לא הייתה. לכן אותם 23 בטח היו יותר, מדינות רבות טוענות שהיו הרבה יותר חסידים. אבל אותם 23 אלף חסידים שהוכרו עד היום - - -

היו"ר זבולון אורלב:

אבישי אייזנברג הגיע, עכשיו מותר לומר שהוא בא מרמת הגולן.

אבנר שלו:

כל הדברים האלה ואני יכול למנות עוד אחרים הביאו לידי זה. אנחנו מעריכים היום שאם מדברים על יהודים שעזרו ליהודים, מדובר במאות אלפים, לא בעשרות אלפים. אנחנו רק לקראת הדיונים האלה סתם מנינו וגם פעולות שאנחנו יזמנו ועשינו. אמרתי כי כמעט כל ספר זכרונות של יהודי מספר את קורותיו בשואה קשור בהצלה של יהודים כשהוא עזר לו להינצל, יהודים, יהודי, הוא עזר ליהודים אחרים. אין כמעט מקרים – בודדים, שילד נמסר למנזר וניתק מהעולם ואין שום מגע של יהודים. אנחנו יכולים להעלות כאלה דוגמאות.

יש עשרות ארגונים, בדיון ההוא שאתה ציטטת את עצמך, אתה ניסית לעשות הבדלה, אבל הבדלה היא הבדלה ולא הבדלה. אגמון שהוא היה כאן, שהוא אחד הלוחמים, או אנשי המחתרת, היו עשרות בעיקר במערב אירופה, אפשר היה יותר להציל. היתה התארגנות יהודית ענפה ביותר, ולא בכדי, הזכרתי את קסנר. אבל בהונגריה היתה המחתרת היהודית שכל כולה פעלה רק להצלת יהודים. היתה תנועה של הברחה של אלפים אלפים של יהודים בעיקר מהמרכז לכיוון רומניה. עסקו בה מאות פעילים באופן מאורגן ומסודר. בצרפת היו רשתות פעילות ביותר שהצילו אלפי יהודים. היו המחתרות היהודיות שעסקו רק בהצלת יהודים. מעט מאוד פעילות אחרת, היו גם מחתרות שיהודים השתתפו בהם בעיקר לחימה כנגד הגרמנים. במקורות אחרים היו רגילים רבים. כעת עומדת השאלה, פרטיזנים שהצילו הרבה יהודים, בלחימה שלהם, והיו פעולות פרטיזניות מחוץ לפגיעה באויב, אנחנו מספרים עליהם של פשיטה על מחנה מהסוג הזה.

היו פרטיזנים שעשו פעולות מכוונות, עשו פעולות, תקפו מקומות, פתחו את הגדרות והיהודים ברחו ליער.

היו"ר זבולון אורלב:

אני חייב לומר שגם מדובר בדוד שלי, זאת גילינו לאחרונה. אבא שלי זכרוננו לברכה, שלפני שלושה שבועות מלאו שנה לפטירתו בגיל 97, עלה לארץ באמצע שנות השלושים. כל משפחתו נשארה בעיירה בשם הורודוק, של בלרוס שקרובה לעיירה של שמעון פרס, בערך 150 קילומטר ממניסק, לא רחוק מוולוגין. רק לאחרונה אחד נכדים עשה עבודה, הגיע בין היתר לארכיון של "יד ושם" אז התברר שאחד האחים של אבא, בשם דוד גליקשטיין, ב-1940 הצטרף לפרטיזנים, או ב-1941, בספרים של "יד ושם" כך הוא הגיע אליו, התברר שהיה גיבור גדול ולחם עד שנפל. ניסינו למצוא עוד פעילויות, עד היום לא ידוע.

אבנר שלו:

הבחנתי בתופעות של פרטיזנים שפעלו לשחרר יהודים מתוך המחנות, לפתוח מחנה קרוב ליער, היו כמה התקפות כאלה, ואנשים יצאו ליער לגורלם, או חלקם הצטרף. יש כאלה מרידות יותר מאחדות. מדינת ישראל נתנה אות הלל למי שלחם בפרטיזנים, אבל היא לא נתנה אות הערכה מיוחדת לכל הפרטיזנים. אגב, אין לנו ידע. היום אף אחד לא יוכל להגיד לי כמה יחידים, אין רישום של כל הפרטיזנים שלחמו.

יהודה סקר:

יש עדויות? אדוני, אנחנו יוצאי יוגסלביה, ואני דור שני לניצולי שואה.

אבנר שלו:

הרבה מאוד עדויות, והרבה מאוד חומר כתוב. אם כך, אני מנסה להסביר למה התפסה. הרי גם לפנינו אפשר לכבד את כל קודמנו אנשים ראויים, מראשי הציבור, הוגי דעות, חוקרים, שלא חשבו שצריך לתת עיטור ליהודים שלפי הקריטריון של חסיד, גם אדם שהציל לשלוש שעות הוא נתן מחסה, הוא נתן פת לחם ליהודי הוא חסד. אם ניקח את כל היהודים שעזרו ליהודי אחר, היתה סולידריות. לא שמרו בסופו של דבר את הסולידריות גם במחנות הריכוז, גם במחנות העבודה, קל וחומר. יהודי עזר ליהודי. כל היהודים נידונו למוות, זאת אומרת, סיכון חיים זה מצחיק. הם היו נידונים למוות מלכתחילה.

היו"ר זבולון אורלב:

המחוקק, הוא כתב בחוק הזיכרון לשואה ולגבורה. בדרך כלל, כאשר מציינים את פרק הגבורה, מציינים את הלחימה בגיטאות. הנה, אני תוצר של מערכת החינוך הישראלית, תשאל אותי מה זה הגבורה, גטו ורשה. גם כ"ז בניסן קשור למרות שזה בחודש ניסן שלא מתאבלים בו. אבל האתוס של גטו ורשה זה הסמל של הגבורה, של השואה, ולכן נקבע את יום הזיכרון לשואה ולגבורה על יום זכרון לזכר הגבורה ולא לזכר השואה. האם אין כאן איזושהי טשטוש? הגבורה, ברוך השם, ראוי מאוד היה לציין אותה, וטוב שקשרו את שני הדברים ולא כצאן לטבח יובל, גם תוך כדי מלחמה, יש התארגנות צבאית, יש פעילות וכדומה, סיפורי הפרטיזנים, הוא יודע מה זה פרטיזנים וכדומה. אני שואל למה "יד ושם" לא רואה לעצמו גם לשמר.

אבנר שלו:

אתה מדבר על 1953, ואני מדבר על 2010, יש כאן מהפכה, לא שינוי. יש כאן מהפכה. היום אנחנו מלמדים את הגבורה בהקשר אחר לגמרי. זה לא היום, זה כבר מעל 15 שנה בבולטות. יכול להיות שאפילו יותר. הגבורה היא כל הגילויים של סולידריות. לחסוך פת לחם, אמא ששומרת את הילדים שלה, בן משפחה שחוזר למחנה כדי לפגוש את האנשים, אין סוף מקרים, הן בתוך מסגרת הגבורה, הם בעצם הגבורה. יותר מזה, אם תעכבו באופן שיטתי על הפרסומים, ועל מערכי השיעור שלנו, ועל צורת הלימוד שלנו, של מערכת החינוך, הטענה של הלוחמים והפרטיזנים, שהמטוטלת עברה לצד השני, שהיום חדלו לציין ולהעביר ולהבליט את הגבורה הפיסית של הלוחמים, וגם המחתרות. מדברים בעיקר על הגבורה מהסוג הזה, הגבורה הרוחנית, הסולידריות, המאבקים האלה לשרוד ולקיים את הערכים האנושיים, של בני האדם ושל הקבוצות האנושיות. בתוך משפחה ובתוך שרידים של קהילה מתפוררת, אלה הם התופעות. בתוך הדבר הזה, התופעה של יהודים מצילים יהודים קיבלה הבלטה מרובה לפחות בעשור השנים האחרונות.

איך עשינו את זה. הכנו מערכי שיעור והכנו חוברת משותפת איתם, וגם מערכי שיעור גם מכוונים וגם פיזיים.

פרסמנו עשרות ספרים, בדקנו בספרייה, אני יכול להעביר לכם את הנתונים. עד לפני שנה מצאנו 820, רק השנה, אנחנו מפרסמים 5, 6, 7 ספרים שהתיזה המרכזית שלהם זה יהודים מצילים יהודים. יש למעלה מאלף יהודים של יהודים מצילים יהודים. ואני אומר לכם, שמתוך 5,000 ספרי זכרונות, שבכלל קיימים בעולם, רובם המכריע מספרים על יהודי שעזר ליהודי אחר להינצל. אני אומר, שבמרכז התיזה, ספרים מרגשים, עשרות ספרים שהתפרסמו בשנים האחרונות שעניינם יהודי מציל יהודי. אנחנו רק מפרסמים עכשיו שניים שלושה ספרים חשובים בנושא הזה.

יש מחקרים שעסקו בסוגייה או חלק ממחקר, כמעט אי אפשר היה לעשות מחקר שמקיף נושא בלי להקדיש פרק ליהודים שמצילים יהודים ויש עשרות רבות של מחקרים. אנחנו מציינים את זה אם כך בלימוד, בפרסום, בעדויות שלנו, בהוראה שלנו, בטפסים שלנו. סתם במקרה אם לא קיבלנו, אנחנו לוקחים השנה את מדליקי המשואות, אנחנו תמיד מחפשים שיהיה גם סיפור כמו שאנחנו מחפשים לא כל שנה להזכיר מישהו שנמצא על ידי חסיד, אנחנו מחפשים מישהו שניצל על ידי מעשה בולט של יהודי, אבל כאמור המעשים בעשרות אלפים.

יש בחור בשם אהרון מנצ'ר, שהגיע לארץ כבר, וחזר לקהילה בווינה כדי להיות עם הנוער ולהשתתף בטיפול בהם, ושם הוא הוגלה לטרזין עם הנערים שלו, אחרי זה הוא טיפל גם בילדי ביאליסטוק, והוא נשלח עם הילדים לאושוויץ, שם הוא נרצח. הסיפור שלו מסופר על ידי אחד הילדים שלו שניצל על ידו בהדלקת המשואה השנה הזאת כאחת משש משואות. זו מדיניות מכוונת אנחנו מקיימים אותה באופן שיטתי.

אני יכול כאן להרצות שעות, אנחנו רוצים לקצר על פעולות שיטתיות כאמור, בפרסום ספרות, ספרים כל הזמן, ספרי זכרונות בולטים על מקרים רבים. מחקרים. עכשיו אנחנו עומדים לפרסם את המחקר החשוב על ילדי וילהמה. המחקר עומד לצאת עכשיו כמחקר מאוד חשוב על קבוצת ילדים – מי שאגב ניצל, יושקו, שהוביל אותם והציל אותם בסופו של כל הסיפור, דרך כל הדרכים. אנחנו הוצאנו מחקרים על מחתרת הצרפתית, על ההוזה. כאן מדובר על אלפים רבים של ילדים שניצלו באופן שיטתי ועל ודרכי ההצלה שלהם.
היו"ר זבולון אורלב:

המסר שלך שיד ושם מטפל בסוגייה של יהודים מצילי יהודים.

אבנר שלו:

באופן שיטתי, בכל הכלים שעומדים לרשותו. יחד עם זאת, אני רוצה לומר דבר, שאלת בפתח דברייך, אז למה לא עלה לי שם? אתה לא חשבת שיהודים לא השתתפו בהצלה של היהודים, שהסולידריות התפוררה, ושלא היתה ערבות הדדית.

היו"ר זבולון אורלב:

תשאל אותי על מעשי גבורה בצה"ל, מייד קופצים לי כמה סיפורים מדהימים.

אבנר שלו:

כי זה עכשיו רענן, זה היה בשנים האחרונות.

היו"ר זבולון אורלב:

לא, תשאל אותי על מלחמת השחרור על המשוריין של זרובבל, מייד קופץ לי.

אבנר שלו:

אם יש 800 ספר בנושא הזה, ואם יש מתוכם, אני יכול לבחור לך 20 ספרי מופת, ספרים מרגשים, כתובים ברמה ספרותית מעולה. אז אלה הכלים שעומדים לרשותנו. החסידים זה בכלל תופעה אחרת. מי שבונה את החסידים זה אומות העולם, ולכן זה כוח אחר. אני לא יכול לשכנע. אגב, נעשו סרטים על יהודים מצילים יהודים, על עבאדי, יהודי שמיוזמתו בצרפת הציל יהודים. ספילברג היה ספילברג. גם בסיפור של וולנדר, אין סוף יהודים עזרו שם ליהודים. הוציאו אותם, הכניסו אותם.

רחל ברקאי:

לא אחזור על מה שנאמר.

היו"ר זבולון אורלב:

היועצת המשפטית של הוועדה, מירב ישראלי, הפנתה את תשומת ליבי שיש הצעת חוק שמונחת על שולחן הכנסת.

קיימת הצעת חוק שיוזמיה הם חברי הכנסת דוד רותם ופאינה קירשנבאום וליה שמטוב ועוד 15 חברי כנסת מסיעות ישראל ביתנו, קדימה, ש"ס, כולל רב אמסלם שנכנס אלינו כאן. כולל ליכוד - אופיר אקוניס, כולל מיכאל בן-ארי וכולל מרצ. ניצן הורוביץ, סיעות רבות שהצעת חוק תיקון הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים, זו הצעת חוק פ/1497 שהונחה על שולחן הכנסת ביום ו' מנחם אב, 27 ביולי 2009.

אבנר שלו:

הצעת החוק בדרך הטבע עברה גם אלינו וגם למשרד החינוך, קיימנו מספר פגישות עם היו"ר הוועדה שהשתכנע להקפיא את הצעת החוק.

היו"ר זבולון אורלב:

יו"ר ועדת חוקה, חוק ומשפט.

היו"ר זבולון אורלב:

יושב ראש הוועדה של החוק הזה, זה אני. אם הכנסת היתה מצביעה עליו, הוא היה נידון פה בוועדה הזאת לא בוועדת חוקה.

אבנר שלו:

מי שקידם זה יושב ראש ועדת חוקה. הוא השתכנע עמוקות, הוא השקיע בזה הרבה מאוד עבודה. יום שלם הוא למד את הנושא ביד ושם, הוא ראה את הפרסומים, הוא ראה את מערכי השיעור, הוא למד את העניין, הוא הבין את העיוות שנוצר בעניין הזה. כדי לשנות חוק, לעסוק דווקא בנושא אחד, כשיש נושאים מרכזיים שבונים את תפיסת השואה ותודעת השואה, ולהבליט רק נושא אחד, זה מעוות מאין כמוהו. כי הרי נושאים אחרים שנדרשים, או לא נדרשים בחוק, הם עמודי היסוד של התפיסה, והתודעה שהתפתחה בציבור הישראלי. אי אפשר באופן מלאכותי. מה שצריך לעשות, זה מה שאנחנו עושים באופן שיטתי, לפרסם, לחקור, ללמד. מה שאתם דרשתם, מערכי שיעור, ובאותה מידה של הטקסים זה חלק מהיסודות שהולכים עם הבנת השואה. זה יוסד מושג בהבנת השואה.

מרינה סולודקין:

אני חושבת שטוב עשית מר זבולון אורלב שאנחנו מקיימים את הישיבה, וטוב שהיה איש שיזם את הישיבה הזאת. שמעתי כאן את היושב ראש המכובד של "יד ושם". יש לחץ ציבורי בזיכרון של האנשים שאומר שהיו יהודים באלטים מחוץ לארץ למדינות שהצילו יהודים, ואני חושבת שיש דילמה, מה שאני שומעת מאבנר כל הזמן כאילו יש לך מונופול על הזיכרון של השואה בזיכרון שלך בטח שאתה - - -

אתה הכי מקצועי כאן מאלה שמדברים על השואה, אבל אם אין שמות של יהודים שעשו מאמץ נדיר, גם כספי, גם פיזי, גם ארגוני, גם שיטתי. אם אין שמות בזיכרון של העם היהודי בכל העולם, אז לא היו יהודים שהצילו יהודים. אני דור שני לניצולי שואה. האבא שלי היה בגיטאות של מוראפה. אנחנו לא מדברים על קרובי משפחה או על אנשים מאותו עיר שהצילו אחרים ועזרו, בטח שזה היה יום יום, וההפוך היה מאוד נדיר כמו שאתה אומר על קאפו ועל אחרים.

אני רק במשך שנה בתוך הנושא הזה, הגיעו אליי מספר אנשים מאוד מכובדים. מביאים את החומר, מספרים על יהודים דיפלומטיים ממדינות אחרות, מדרום אמריקה, שהצילו את היהודים במדינות שהם היו. אני חושבת לא רק שהנושא ראוי לניתוח ולמחקר, כמו שאתה אומר. אני גם חושבת שראוי בצורה זו או אחרת, לא כמו חסידי אומות העולם, אנחנו חייבים לעשות משהו אחר. אולי כמו זבולון אמר, עוד איזה גבורה עוז היסטורי, אבל אני חושבת שאי אפשר לומר שהכל נלמד, שזה היה דבר שיגרתי ושלא היה גיבורים יהודים. כי אבא שלי היה גם בפרטיזנים, גם היה גיבור בברית המועצות מ-1994 קיבלו את האותיות של רוסיה. זה לא זה, אנחנו יהודי רוסיה הגענו לכאן. לא היה יום של ניצחון על גרמניה הנאצית. עכשיו כנסת מ-2001 יש טקס.

אבנר שלו:

פשוט עובדות לא נכונות.

היו"ר זבולון אורלב:

יש לי בקשה. היא יושבה והקשיבה לכם בסבלנות. מוכרחים לגלות פה סבלנות ואורך רוח. לגלות איפוק, ותהיה אפשרות גם להגיב.

מרינה סולודקין:

חוק על ניצחון גרמני זה רק מ-2001, וזה חברי יורי שטרן, סופה לנדבר ואחרים. עכשיו יש מצעד בירושלים, זה לא היה בניגוד למה שאתם חשבתם.

אני חושבת שלפעמים האמת נולדת בשיח, בויכוחים, אבל להתעלם שיש הרבה אנשים שחושבים שיהודים שהצילו יהודים זה ראוי לזיכרון של העם היהודי, מזה אי אפשר להתעלם.

נסיון להקפיא את החוק שאתם עשיתם, זה גם מאוד לא נכון, מבחינת זה שהמחוקק הוא הריבון. בטח שאפשר לכתוב מאמרים, אבל ללכת לכנסת ולומר, לא כדאי ולא ראוי, לי זה נשמע קצת מוזר.

חיים אמסלם:

אדוני היושב ראש, לא הייתי בכל הדיון. האוייב של הטוב הוא היותר טוב. העבודה שנעשית מצויינת. אני דווקא רואה את הדיון היום כהמשך לדיון הקודם שהשתתפנו כאן, שהייתי רוצה לראות העמקת הנחלת המורשת של השואה. אני חוזר על זה, בקרב ציבור לומדי התורה או בחורי הישיבות, ספרדיות ואשכנזיות יותר, כי זה באמת חשוב. אני לא מזלזל מרינה במה שאת אומרת - זה חשוב וזה ברור שיהודים שהצילו יהודים וחירפו נפשם אולי זו גם היתה חובתם, אבל זכות להם וזכות לנו להנציח את זה. אינני בקיא, ואני לא רוצה לדבר במה שאינני בקיא.

הגשנו הצעת חוק, כולנו חתומים עליה. זכותם לחשוב אחרת, וזכותם גם לפעול למען הדעה האחרת. זכותם לשכנע, זה קורה גם לנו. הרבה פעמים אנחנו יוצאים ביוזמת חקיקה, ומסתבר שאולי היא לא כל כך נצרכת. אבל אני מוכן אם תרצי - - -

מרינה סולודקין:

לא השתתפתי בחוק הזה.

חיים אמסלם:

אם תרצי, אפשר לבקש לשבת עם דוד רותם, גם לראות ממה הוא התרשם. הוא התרשם מדברים שאנחנו לא התרשמנו, ולכן אולי באמת נבין, שיכול להיות שפשוט ללכת על יוזמת חקיקה, והקמת מערך מקביל או נגדי, הוא רק בסופו של דבר, עוד הפעם נמצא את עצמנו בין שתי כיסאות, ואולי לא נועיל לעניין אולי רק נפריע לו. אבל ייתכן, וצריך לשפר במסגרת הקיימת, ואני לא חושב שיש התנגדות או מקום לומר. אני לא חושב שיש איזה גישה חלילה להמעיט בערכם של אותם שהם דווקא מקרב העם היהודי שעשו פעולות כאלה. אבל אני לא רוצה להרחיב בדבר הזה, כי באמת אני לא בקיא בפרטים, אבל הייתי רוצה להדגיש שוב, הייתי רוצה לשמוע יוזמות מיוחדות שלכם לגבי הנושא הקודם שאני הזכרתי, כי לדעתי זה חשוב, זה ראוי וזה מתבקש.

היו"ר זבולון אורלב:

האזרח שהעלה את העניין זה אבישי אייזנברג מרמת הגולן שפנה אליי.

אבישי אייזנברג:

פניתי לחבר הכנסת זבולון אורלב לפני שבועיים בתור מורה להיסטוריה ואזרחות, זה נושא ממשי שאיתו אפשר ללכת על משמעויות חינוכיות במערכת החינוך. מעבר לנושא של אנטישמיות וכו', פרופ' אהרונסון כתב מאמר, כתב שזה הבדיקה העיקרית של כל הנושא של סולידריות, שהוא במסורת היהודית כל כך רב. אם בגיטו ורשא, הוא נתן שם דוגמה שמספר הקלוריות היו אמורות לחסל את הגיטו תוך חודשיים שלושה, בזכות הסולידריות היהודית, הגיטאות עבדו. לפני זמן מה יצא סרט התנגדות. הסרט דיבר על משפחה יהודית שהצילה 1,500 יהודים. יושבים באמצע הסרט ואומרים לי תלמידים, כל הכבוד לגויים שהצילו יהודים, בסרט נדבר על משפחה יהודית. הסרט הוא מולם, והם לא מבינים שהיה פה אמירה של יהודים שהצילו יהודים. כמובן יש פער רחב בין הסרט לבין המחקרים על אותה משפחה.

יש שלושה ספרים שיצאו על המשפחה הזאת. על הויכוחים בין האחים, אבל הויכוחים הם ערכיים. אני חושב שפה צריך לתת ממש זרקור ענק על הדבר הזה.

היו"ר זבולון אורלב:

תודה רבה.

איפה אתה מלמד?

מיכאל ירון:

אולפנית בטבריה, במכינה קדם-צבאית בקצרין.

אני מציע הצעה למחשבה, כולל "יד ושם" כולל לכל הדנים בזה. אם אני חושב למה זה כל כך מסובך נקלט בתודעה, אולי צריך להפריד בין יהודים שלא היו, שהיו בגלל סיבה זו או אחרת חופשיים בערים במדינות שנכבשו על ידי הנאצים, לבין היהודים שחיו בתוך הגיטאות, אי אפשר להגיד חיו, שהיו במחנות, כי זה באמת סיפור אחר של סולידריות וערבות הדדית, וכל הנושא הרחב שאבנר שלו דיבר. אבל אם היו מתרכזים פה בדיון על אותם יהודים, כל אחד בגלל סיבה אחרת הצליח לחיות במקום מיסתור, או בעדות מזוייפת והמשיך לחיות בוורשא או בכל עיר אחרת, והחליט להציל יהודים בסכנה הגדולה שהיתה לו. אני חושב שהויכוח היה מצטמצם והיינו יכולים לקבל זרקור, אבל זו הצעה לדיון ולמחשבה וכדאי למישהו לעשות את זה.

היו"ר זבולון אורלב:

תודה רבה.

אבנר שלו:

הערה אחת חשובה. אני חושב שברור יותר יסודי בין מרינה לבינינו – הרי את מכירה היטב את "יד ושם" מרינה. תבואי עוד למטרה הזאת, מרינה היא מחברי הכנסת שמכירה.

מרינה סולודקין:

מרינה עשתה חוקים בתחום הזה...

היו"ר זבולון אורלב:

זאת מחמאה.

אבנר שלו:

זאת מחמאה. חברי כנסת לא יכולים לדעת הכל, זה הרי לא מתקבל על הדעת.

אני מזמין לעוד שיחה ודיון. אני חושב שיש כאן חוסר ידיעה שהוא חלק מהפרובלמה בעניין הזה. אני רק מבקש, אין כאן שום דבר אישי ושום שאלה של מונופול. רשות הזיכרון לשואה ולגבורה יד ושם היא לפי חוק. היא לפי הרשות, אולי אוהבים את זה, אולי לא אוהבים את זה. היא פועלת בהיקפים אדירים. אם הקמנו בית ספר, ואם בית ספר שלנו מעביר בשנה 270 אלף תלמיד, אז מה נעשה.

מיכאל ירון:

מלה על ההצעה שלי, תגיד, איך אתה רואה את זה? שיעשו הבחנה בין יהודים שהיו בתוך הגיטאות, בתוך המחנות, לבין יהודים שחיו - - -

אבנר שלו:

לעניין זה ההבחנה לא מועילה, היא לא מועילה לעניין הזה.

היו"ר זבולון אורלב:

מבחינה חינוכית אני לא רואה.

מיכאל ירון:

גם היסטורית. אין כזאת הבחנה בעצם.

היו"ר זבולון אורלב:

אני רוצה לסכם את הדיון. הועדה רשמה לפני את הדיווח המפורט של יושב ראש הנהלת "יד ושם" בדבר הפרסום באשר ליהודים והלימוד באשר למורשתם של המצילים היהודים בשואה.

בפרשת עמלק – כתוב "כתוב זאת זיכרון בספר ושים באוזני יהושע". כלומר, יש פה איזשהו כלל, לשמירת זיכרון, צריך שיהיה כתוב זאת זיכרון בספר ושים באוזני יהושע. כלומר, גם לכתוב וגם ללמד.

ההרגשה שלי ש"יד ושם" עושה את המוטל עליו בכל מה שקשור באיסוף החומר והפרסום. אבל כנראה מה שחסר זה איזשהו הפניית זרקור. לא זרקור מרכזי, אני חושב שהתפקיד העיקרי של "יד ושם" זה בתשעת הסעיפים הראשונים לפני הצעה נוספת, בעיקר להזהיר, להציב תמרור אדום בפני כל העולם מהי השואה ולעשות כל דבר שלא תהיה שואה נוספת. זה אין ספק שזה הייעוד העיקרי של "יד ושם", וגם כתוב זאת זיכרון בספר בכל מה שעשו ליהודים.

מבחינה זו אין ספק שיד ושם ממלא את ייעודו באופן הראוי ביותר, לדעתי, האפשרי. אבל יחד עם זאת, אני חושב שמה שחסר עדיין זה החלק המתודי. החלק המתודי שאם רוצה להקיש באתר שלכם, הוא רוצה ללמוד על פרק מורשת מצילי יהודים, שהחומר יהיה נגיש.

אבנר שלו:

יש המון חומר. אני אשלח עוד היום.

היו"ר זבולון אורלב:

הוא לא יודע מה להקיש, אני ער לזה. קיבלתי מכתב מיעקב מרקוביץ, היה למשנה מנכ"ל משרד הפנים. הוא כתב לי – לא ידוע, למשל, שבמלחמת השחרור היו כמה פלוגות דתיות. חושבים שעד שלא נולד ההסדר והמכונות – לא היו חיילים דתיים. לדוגמה, היתה פלוגה אחת בחטיבת אלכסנדרוני שלחמה בעיקר בדרום, היא אגב, החטיבה שכיתה את כיס פאלוגיה, קריית גת דהיום. על המשלט יושבת עיר, השיר קשור לקריית גת. היתה שם פלוגה דתית שלחמה. כולנו יודעים שפלוגה היא בין 60 ל-100 חיילים. בקרב על פאלוגיה, על התל של קריית גת נהרגו פ"ז – 87 חללים מהפלוגה הדתית, נדמה לי נותרו 6 חיילים חיים.

הוא אמר לי, תשמע, איך זה עובר למורשת של מוסדות החינוך הדתיים, שיבינו שהציונות הדתית והשותפות שלה במלחמות על ישראל לא נולדה עכשיו עם ישיבות ההסדר והמיתוס של קליין. הגבורה היתה כבר אז – 87 לוחמים. אני מחילי המוצבים של יום כיפור, כפי שאתה יודע, ומהגדוד כולו נהרגו 72 וזה הזעזוע הגדול. בקרב אחד שנהרגים בגדוד 72 לוחמים זה אסון גדול מאוד. ופה פלוגה אחת נמחקה בלילה אחד. לדעתי, אגב, ביקשתי לבדוק אם יש עוד קרב אחד שנהרגו בתוך מספר מעט של שעות. תשאל בחור בישיבה הסדר מישיבה תיכונית, תשאל את המורה להיסטוריה. תגיד לי, את הסיפור שסיפרתי לך אתה יודע, אני כמעט בטוח שהוא לא יודע.

דיברתי איתו כאשר הייתי באזכרה. אמרתי לו, תשמע, למה שלא נצמיד לכל אנדרטה כזאת עוד מוסד חינוכי אחד. העניין לפעמים זה עניין התודעה. אני חושב שפה יש תודעה לדעתי עמוקה מאוד בכל מה שקשור לגבורה. אני חושב כך.

רחל ברקאי:

הם מתלוננים שאנחנו יותר מתייחסים לגבורה בתוך - - -

היו"ר זבולון אורלב:

יד מרדכי, לוחמי הגיטאות. כך אני חש, יכול להיות שאני טועה, יש שמות מפורסמים וכדומה. העניין של מורשת המצילים היא לדעתי בעיה של תודעה ומתודיקה, שפה אני חושב שראוי לחשוב.

לדעת הוועדה, "יד ושם" פעלה כדי להנציח את מורשת היהודים בשואה. אולם, כנראה, קיימת בעיה בתחום התודעה בשיטת הזיכרון של מורשת זאת.

אתם תקיימו דיון במועצה.

אבנר שלו:

הרב לאו שותף לדעתנו, כתבנו מכתב לדוד רק בעניין החקיקה.

היו"ר זבולון אורלב:

אני לא רוצה להיכנס לעניין החוק. אני לא חתום על החקיקה. ביקשו ממני, ואני יודע למה לא חתמתי על החוק.

הוועדה ממליצה בפני יושב ראש מועצת "יד ושם" לקיים דיון בנושא זה במסגרת המועצה על מנת לגבש את עמדתו של מוסד "יד ושם" בסוגייה זו ובמטרה להנחיל לדורות הבאים את מורשת המצילים היהודיים בשואה.

הוועדה מבקשת לעדכן את הוועדה בתוך חצי שנה.

(הישיבה ננעלה בשעה 10:05)

מורשת המצילים היהודים בשואה, נושא שלא זכה להנצחה ראויה, יונחל לדורות הבאים

בפברואר 2010, כ"ו בשבט תש"ע 10

למרות פעילותה של "יד ושם" להנצחת מורשת המצילים היהודים בשואה, יש הסבורים כיהנחלת הזיכרון של מורשת זו אינה משקפת את פועלם של יהודים שהצילו יהודים בשואה, כך התרשמה ועדת החינוך והתרבות של הכנסת בשיבתה הבוקר, בה נדונה מורשת המצילים היהודים בשואה. מסתבר שגויים שהצילו יהודים מוכרים כחסידי אומות עולם, הם זכאים לתעודה, עץ ניטע על שמם ופועלם נלמד בבתי הספר. לעומת זאת, יהודים שהצילו יהודים בשואה אינם מוכרים ופועלם אינו מונצח כראוי.

"לצערי חלק מאותם גיבורים כבר לא יזכו להיווכח שפועלם בתקופת השואה זוכה להתייחסות מאוחרת", אמר יו"ר הוועדה זבולון אורלב, "אך מעבר לחוב המוסרי שהעם היהודי חב לאנשים אלה, חשוב ללמוד את הנושא על מנת שלא יאבד אלא ייהפך לחלק מלימוד השואה והנצחת בני עמנו".

יו"ר הנהלת "יד ושם" הדגיש בפני הוועדה כי מדובר בתופעה משמעותית וחשובה "ספק אם במהלך השואה היה ניצול ששרד ללא סיוע כלשהו מצד יהודים אחרים", ציין שלו. עוד הוסיף שלו, כי לנוכח משקלה המשמעותי של תופעת ההצלה היהודית ייחד ומייחד לה יד ושם באופן מודע ומכוון חלק ניכר מפעילותו לאורך שנים: הוצאת ספרים בנושא, כנסים מחקרניים וימי עיון, תכניות לימוד לבתי הספר, הצגת הנושא במוזיאון החדש לתולדות השואה, תערוכות ומידע באתר האינטרנט של יד ושם, עשרות מדליקי משואה בטקס המרכזי שניצלו על ידי יהודים ועוד.

עם זאת התרשמה הוועדה שמצילים יהודים וצאצאיהם חשים שלא נעשה די על מנת להבטיח שמורשת המצילים היהודיים תוכר ותקבל את ההוקרה הראויה. ועדת החינוך החליטה להעלות את הנושא בפני מועצת "יד ושם" במטרה להנחיל לדורות הבאים את מורשת המצילים היהודים וביקשה לעדכן אותה תוך חצי שנה באשר לצעדים שמתכוונת "יד ושם" לנקוט לשם כך.

הכנסת העשרים

יוזמת: חברת הכנסת יעל גרמן

פ/20/3423

הצעת חוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם בשטחים הכבושים על ידי הנאצים), התשע"ז–2016

1. תיקון סעיף 1 בחוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953¹, בסעיף 1, אחרי פסקה (9) יבוא:

"(10) לגבורתם ולפעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים."

ד ב ר י ה ס ב ר

בתקופת השואה, פעלו יהודים רבים וארגונים יהודיים שהוקמו במיוחד כדי להציל את חייהם של בני עמם. יחד הם הצליחו להציל עשרות אלפי יהודים ובמיוחד ילדים מהשמדה על ידי הנאצים. המצילים היהודים פעלו בחירוף נפש להצלת אחיהם אף על פי שיכלו להציל את עצמם וחלקם אף שילמו על כך בחייהם. הצעת החוק באה כדי להדגיש ולעגן בתודעתנו של הציבור, כמו גם בקרב הנוער במדינת ישראל, שהיהודים לא ישבו בחיבוק ידיים והשאירו את ההצלה אך ורק לחסידי אומות העולם. כיום, החוק לא נותן ביטוי ברור לפועלם ולגבורתם של כל אותם יהודים אשר הצילו יהודים שלא באמצעות לחימה מחתרתית. על כן, ראוי לתקן את החוק כך שיינתן להם ביטוי כאמור. הצעת חוק זוהי הונחה על שולחן הכנסת השמונה-עשרה על ידי חבר הכנסת דוד רותם וקבוצת חברי הכנסת (פ/18/1497).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
כ"ט בתשרי התשע"ז – 31.10.16

¹ ס"ח התשי"ג, עמ' 144.

הכנסת העשרים

יוזמים : חברי הכנסת
ניסן סלומינסקי
נורית קורן
מרדכי יוגב
אמיר אוחנה
איתן כבל
שרן השכל
יחיאל חיליק בר
דב חנין
יואל חסון
מירב בן ארי
אלי כהן
רועי פולקמן
אילן גילאון
מרב מיכאלי
יעקב מרגי
יהודה גליק
עודד פורר
חמד עמאר

3477/20/פ

הצעת חוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – יהודים שהצילו יהודים), התשע"ז–2016

תיקון סעיף 1¹ .1 בחוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953¹, בסעיף 1, אחרי פסקה (9) יבוא :

"(10) לגבורתם ולפעילותם של יהודים שסיכנו את חייהם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים."

¹ ס"ח התשי"ג, עמ' 144.

בתקופת השואה, פעלו יהודים רבים וארגונים יהודיים, על מנת להציל את חייהם של בני עמם. הם הצליחו להציל עשרות אלפי יהודים, ובמיוחד ילדים, מהשמדה על ידי הנאצים. היהודים אשר פעלו להצלת חיי אחיהם, עשו זאת תוך סיכון חייהם וחיי הסובבים אותם, למרות שהיו מודעים לסכנה הרבה הכרוכה בכך וחלקם אף שילמו על כך בחייהם.

סעיף 1 לחוק זכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג-1953 קובע את מטרותיה של רשות הזיכרון יד ושם. מוצע להוסיף למטרות אלה גם את ציון גבורתם ופעילותם של יהודים שפעלו להצלת בני עמם כאמור. זאת, על מנת להדגיש ולעגן בתודעתו של הציבור ובמיוחד בקרב הנוער בארץ ובעולם, שהיהודים לא ישבו בחיבוק ידיים והשאירו את ההצלה אך ורק לחסידי אומות העולם, אלא פעלו ועשו למען אחיהם, חרף סכנת החיים שבה היו מצויים. בעקבות התיקון המוצע, יקבלו יהודים אלו את ההכרה וההוקרה שלא היתה מנת חלקם עד היום. ומשכך, עתידים לצאת אל האור עדויות וסיפורים נוספים בדבר אותם מעשי גבורה יהודיים שבזכותם ניצלו רבים ובמיוחד אלפי ילדים שזכו בחיים חדשים והקימו משפחה.

יפים לעניין זה דבריו של פרופ' אסא כשר: "אני סבור שהמדינה הייתה צריכה לכוון את הדרך הממלכתית והציבורית להוקיר באופן מכובד ומתמשך את כל היהודים שסיכנו את חייהם עד כדי חירוף הנפש במאמץ להציל יהודים אחרים, בהיקף האפשרי בנסיבות הפעילות שלהם."

ועוד יפים לעניין זה דבריו של הרמטכ"ל, רא"ל גדי איזנקוט: "עלינו לזכור ולא לשכוח את עוז הרוח שהתגלה לצד הכאב. ערכי הגבורה והרעות על פיהם העם היהודי פעל להצלת אחיו, מלווים אותנו גם היום, מפקדי צה"ל וחייליו – חומת המגן של מדינת ישראל."

הצעות חוק דומות בעיקרן הונחו על שולחן הכנסת השמונה-עשרה על ידי חבר הכנסת דוד רותם וקבוצת חברי הכנסת (פ/18/1497) ועל שולחן הכנסת העשרים על ידי חברת הכנסת יעל גרמן (פ/20/3423).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
כ' בחשוון התשע"ז - 21.11.16

הכנסת העשרים וארבע

יוזם: חבר הכנסת גלעד קריב

הצעת חוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם (תיקון - הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם בשטחים הכבושים על ידי הנאצים), התשפ"ב-2022

1. תיקון סעיף 1 בחוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם, התשי"ג-1953, אחרי פסקה (9) יבוא:

"(10) לגבורתם ולפעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים."

דברי הסבר

בתקופת השואה, פעלו יהודים רבים וארגונים יהודיים שהוקמו במיוחד כדי להציל את חייהם של בני עמם. יחד הם הצליחו להציל עשרות אלפי יהודים ובמיוחד ילדים מהשמדה על ידי הנאצים. המצילים היהודים פעלו בחירוף נפש להצלת אחיהם אף על פי שיכלו להציל את עצמם וחלקם אף שילמו על כך בחייהם. הצעת החוק באה כדי להדגיש ולעגן בתודעתו של הציבור, כמו גם בקרב הנוער במדינת ישראל, שהיהודים לא ישבו בחיבוק ידיים והשאירו את ההצלה אך ורק לחסידי אומות העולם. כיום, החוק לא נותן ביטוי ברור לפועלם ולגבורתם של כל אותם יהודים אשר הצילו יהודים שלא באמצעות לחימה מחתרתית. על כן, ראוי לתקן את החוק כך שיינתן להם ביטוי כאמור. הצעת חוק זהה הונחה על שולחן הכנסת העשרים על ידי חברת הכנסת יעל גרמן (פ/3423/20).

הכנסת העשרים וחמש

יוזמת: חברת הכנסת שרון מרים השכל

4614/25/פ

הצעת חוק זיכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – זיכרון גבורת היהודים שהצילו את בני עמם),
התשפ"ד–2024

תיקון סעיף 1. בחוק זיכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953¹, בסעיף 1(4), בסופו
יבוא "וששמו נפשם בכפם להצלת בני עמם".

דברי הסבר

כ-85 שנים לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, והשמדת כ-6 מיליון יהודים על-ידי המשטר הגרמני
הנאצי ועוזריו, ההיסטוריוגרפיה של השואה עדיין נוטה להציג את היהודים כקורבנות בלבד.
גבורתם של יהודים רבים שהצילו יהודים אחרים, בני עמם, בחירוף נפש ותוך סיכון ממשי לחייהם
ולחיי בני משפחותיהם, ידועה רק למתי מעט. חרף התנאים הקשים, החל מיום עליית המפלגה הנאצית
לשלטון ועד לסיום מלחמת העולם השנייה, בוצעו פעולות הצלה רבות ומגוונות בידי יהודים. למעלה מ-
5,000 פעולות הצלה יהודיות בוצעו ב-38 המדינות שכבשו הגרמנים, בבעלות בריתה של גרמניה ובשאר
המדינות שידו הארוכה של ציר הרשע הגיעה אליהן. חלק מפעולות אלו צלחו, חלקן עלו בתוהו, ואולם
בכולן המצילים העמידו את חייהם בסכנה אדירה אף על-פי שיכלו להימלט, חלקם שילמו מחיר כבד
מנשוא ואף הקריבו את חייהם.

מטרת הצעת חוק זו היא לעשות צדק היסטורי ולתקן את העוול שנגרם לזכרם ולמורשתם של אותם
יהודים, שבקורבנם הקדוש ובמופת גבורתם הצילו את הדורות הבאים. לפיכך, מוצע לתקן את חוק זיכרון
השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953, שעיגן בחקיקה הישראלית את רשות הזיכרון יד ושם, ולהבהיר
כי במסגרת הנצחת זכר השואה יונצחו גם היהודים שסיכנו והקריבו את חייהם כדי להציל את בני עמם.
הצעות חוק דומות בעיקרן הונחו על שולחן הכנסת העשרים וארבע ועל שולחן הכנסת העשרים וחמש
על ידי חבר הכנסת גלעד קריב (פ/3126 ; פ/4568/25).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
כ"ו באייר התשפ"ד (03.06.2024)

הכנסת העשרים וחמש

יוזמים: חברי הכנסת משה טור פז
יאיר לפיד
אלי דלל

4761/25/פ

הצעת חוק זיכרון השואה והגבורה – יד ושם (תיקון – הנצחת גבורתם ופעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם בשטחים הכבושים על ידי הנאצים), התשפ"ד–2024

1. תיקון סעיף 1. בחוק זיכרון השואה והגבורה – יד ושם, התשי"ג–1953¹, בסעיף 1, אחרי פסקה (9) יבוא:

"(10) לגבורתם ולפעילותם של יהודים שחרפו נפשם על מנת להציל את בני עמם, בשטחים הכבושים על ידי הנאצים."

דבר הסבר

בתקופת השואה, פעלו יהודים רבים וארגונים יהודיים שהוקמו במיוחד כדי להציל את חייהם של בני עמם. יחד הם הצליחו להציל עשרות אלפי יהודים ובמיוחד ילדים מהשמדה על ידי הנאצים. המצילים היהודים פעלו בחירוף נפש להצלת אחיהם אף על פי שיכלו להציל את עצמם וחלקם אף שילמו על כך בחייהם. הצעת החוק באה כדי להדגיש ולעגן בתודעתו של הציבור, כמו גם בקרב הנוער במדינת ישראל, שהיהודים לא ישבו בחיבוק ידיים והשאירו את ההצלה אך ורק לחסידי אומות העולם. כיום, החוק לא נותן ביטוי ברור לפועלם ולגבורתם של כל אותם יהודים אשר הצילו יהודים שלא באמצעות לחימה מחתרתית. על כן, ראוי לתקן את החוק כך שיינתן להם ביטוי כאמור. הצעות חוק דומות בעיקרן הונחו על שולחן הכנסת העשרים וחמש על ידי חבר הכנסת מאיר כהן (פ/1613/25) ועל ידי חברת הכנסת שרן מרים השכל (פ/4614/25). הצעות חוק זהות הונחו על שולחן הכנסת השמונה-עשרה על ידי חברת הכנסת יעל גרמן (פ/3423/20) ועל שולחן הכנסת העשרים וארבע ועל שולחן הכנסת העשרים וחמש על ידי חבר הכנסת גלעד קריב (פ/3126/24 ; פ/4568/25). הצעת החוק זהה לפ/4568/25 ולפיכך לא נבדקה מחדש על ידי הלשכה המשפטית של הכנסת.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
ט"ז בתמוז התשפ"ד (22.07.2024)

¹ ס"ח התשי"ג, עמ' 144.